

Vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody

Kateřina Šebáková

Bakalářská práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Kateřina Šebáková
Osobní číslo: H20499
Studijní program: B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti penologie, penitenciární pedagogiky a motivace odsouzených ke vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody.
Příprava empirické části, zpracování a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tisková/elektronická**

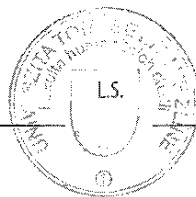
Seznam doporučené literatury:

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK, 2002. Základy penologie pro policisty. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2. aktualizované vydání. Praha. ISBN 979-80-247-5326-3.
- JELÍNEK, Jiří, 2009. Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-395-7.
- JÓZL, Miroslav a Antonín OLEJNÍČEK, 2004. Penologie a penitenciární pedagogika: (úvod do studia předmětu). Brno: Institut mezioborových studií. ISBN 978-80-87182-34-5.
- KRAUS, Blahoslav, 2008. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-383-3.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Michaela Lukešová**
Ústav pedagogických věd

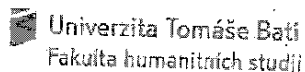
Datum zadání bakalářské práce: **25. ledna 2023**
Termín odevzdání bakalářské práce: **28. dubna 2023**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 25. ledna 2023

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a).
V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 14.4.2023

Univerzita Tomáše Bati
Fakulta humanitních studií

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdaním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, nýbrž-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu; k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořený žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpovídá-li autor takového díla učební svolení bez vědního důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybnějiho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává neúčinné.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užívat či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jiní autor školního díla z výdělku jin dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce se dělí na dvě části, a to teoretickou a praktickou část. Cílem teoretické části je objasnit dle zákona činnost Vězeňské služby, výkon trestu a typy trestů u mladistvých, penologii, penitenciární pedagogiku, ale hlavně motivaci odsouzených a jejich vzdělávání ve výkonu. Praktická část je zaměřena na mladistvé a jejich motivovanost ke vzdělávání. Jednotlivé druhy motivace jsem zjišťovala pomocí kvantitativního výzkumu, který byl realizovaný pomocí dotazníkového šetření ve vybraných věznicích po celé České republice. Výsledek šetření ukázal nejvíce zastoupené druhy motivace. Poukázal i na to, zda je pro odsouzené dostatečná nabídka vzdělávacích oborů nebo jestli jsou dostatečně informováni o možnosti vzdělávání ze strany věznic.

Klíčová slova: vězeňská služba, trest odnětí svobody, vzdělání, motivace

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the topic of education of juveniles in prison. The thesis is divided into theoretical and practical parts. The aim of the theoretical part is to explain the activities of the prison service according to the law, the execution of sentences and types of punishment for juveniles, penology, and penitentiary pedagogy, but mainly the motivation of convicts and their education in the execution of imprisonment. The practical part researches the motivation for the education of convicted juveniles. The different types of motivation were determined by means of quantitative research, which was carried out by means of a questionnaire in selected prisons across the Czech Republic. The results of the research indicated prevalent types of motivation and indicated whether there is a sufficient offer of educational fields for convicts or whether they are sufficiently informed about the possibility of education by prisons.

Keywords: prison service, imprisonment, education, motivation

Děkuji vedoucí práce Mgr. Michaele Lukešové, za cenné rady a zkušenosti, které mi poskytla při tvorbě této práce. Dále děkuji všem pracovníkům věznic, kteří zprostředkovali výzkumné šetření a byli ochotni zaslat zpětnou vazbu. V neposlední řadě děkuji svému snoubenci a rodině za podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA V ČR.....	12
1.1 SYSTÉM VĚZEŇSKÉ SLUŽBY.....	12
1.2 ÚKOLY VĚZEŇSKÉ SLUŽBY.....	13
1.3 ORGANIZAČNÍ JEDNOTKY.....	14
1.4 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY U MLADISTVÝCH.....	15
1.5 PENOLOGIE A PENITENCIÁRNÍ PEDAGOGIKA, PROGRAM ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI.....	16
2 MOTIVACE ODSOUZENÝCH.....	20
2.1 POJEM MOTIVACE.....	20
2.2 MASLOWOVA HIERARCHIE POTŘEB.....	21
2.3 MOTIVACE VNITŘNÍ/VNĚJŠÍ.....	22
2.4 MOTIVACE KE VZDĚLÁVÁNÍ.....	23
3 VZDĚLÁVÁNÍ MLADISTVÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	25
3.1 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ MLADISTVÝCH ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU.....	25
3.2 STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ, UČILIŠTĚ A ODBORNÉ UČILIŠTĚ VĚZEŇSKÉ SLUŽBY ČR.....	25
3.3 ODLOUČENÁ PRACoviŠTĚ SOU.....	28
3.4 OSTATNÍ VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY.....	28
PRAKTICKÁ ČÁST.....	29
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	30
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	30
4.2 CÍLE VÝZKUMU.....	30
4.3 METODA SBĚRU DAT.....	30
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR.....	31
5 ANALÝZA A JEJICH INTERPRETACE.....	32
5.1 ANALÝZA DOTAZNÍKU.....	32
5.2 ANALÝZA VÝSLEDKŮ.....	32
5.3 INTERPRETACE DAT A DISKUSE.....	46
5.4 DISKUSE.....	48
ZÁVĚR.....	50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	52
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	56

SEZNAM OBRÁZKŮ	57
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

ÚVOD

Bakalářská práce pojednává o tématu vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody. Důvodem zvolení tohoto tématu, je snaha přiblížení veřejnosti o dění ve věznicích, potažmo o dění na odděleních pro mladistvé a jejich možnostech. Dalším důvodem pro zvolení je práce u VSČR a přímý kontakt s takovým prostředím.

Mnoho lidí, ze široké veřejnosti, nahlíží na lidi ve výkonu přes prsty. Cílem této práce je také objasnit jaké skutečnosti ovlivňují lidi za mřížemi, potažmo jak je pro ně důležité nebo nedůležité se ve výkonu vzdělávat pro další osobní nebo pracovní život po výkonu a snažší návrat do běžného života. V první teoretické části si vymezíme strukturu vězeňské služby, jakými zákony se řídí, úkoly vězeňské služby, typy věznic, výkon z pohledu mladistvých a poté pojem penologie a program zacházení. V druhé teoretické části se zabýváme definicemi na pojem motivace, který odborní autoři vnímají různě a přiblíží se jednotlivé motivační prvky, které se mohou objevit ve výkonu. Poslední kapitoly, nabízejí objasněné formy vzdělávání ať už je to formální nebo neformální vzdělávání, které mají odsouzení dostupné a o jaké Střední odborné učiliště se může jednat spolu s jejich obory. Na co mají právo a jaké jsou možnosti v dalším vzdělávání či kurzech. Díky nejrozličnějším exkurzím, které věznice pořádají, se krok po kroku dostávají tyto informace napovrch.

Cílem praktické části práce je zjistit, zda jsou mladiství motivováni ke vzdělávání, jaké druhy motivace na ně působí a jestli mají vůbec o tento proces zájem. Hned v úvodu šetření zjistíme, zda se ve výkonu jedná spíše o ženy nebo muže a v jakém věkovém rozpětí se pohybují. Nápomocná při zjišťování motivace nám bude i délka trestu, protože ta může výrazně ovlivnit celý průběh vzdělávání. Další konkrétní otázkou je zjistit, jestli jsou dostatečně informováni, kým jsou nejčastěji informováni a zda jim tyto informace přijdou dostatečné k tomu, aby zahájili nebo pokračovali poté ve vzdělávacím procesu. Tato data jsou zjišťována za pomoci kvantitativního výzkumu.

V empirické části jsme si stanovili hlavní otázky a výzkumný cíl, spolu s výzkumným souborem, což v našem případě jsou odsouzení mladiství. Šetření proběhlo pomocí anonymního dotazníku, který se skládá z 22 položek a zaměřuje se na výše uvedené otázky. Získaná anonymní data byla získávána napříč Českou republikou.

Doufáme, že se nám povedlo téma o vzdělávání mladistvých ve výkonu osvětlit nejen v teoretické, ale i praktické části.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA V ČR

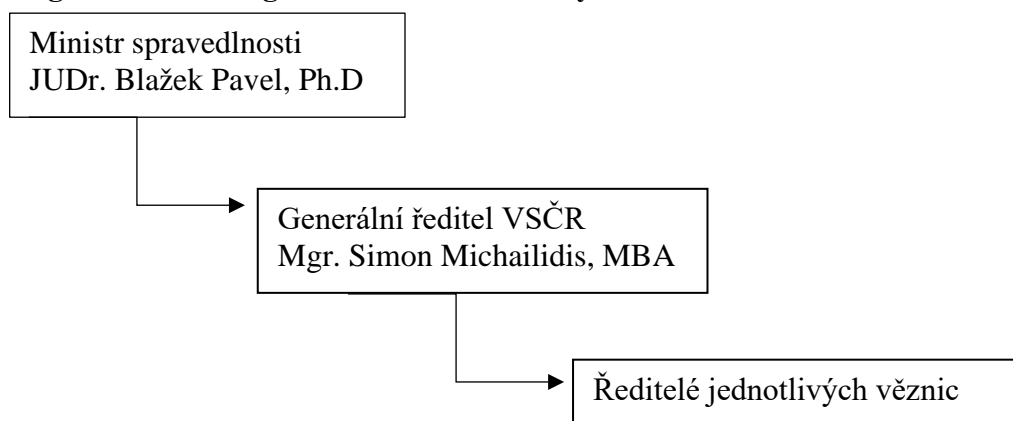
Moje bakalářská práce je zaměřena na vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody, a proto představím hlavní činnost vězeňské služby, strukturu řízení a vymezení pojmů jako je Penologie a penitenciární pedagogika a program zacházení s odsouzenými.

Vězeňská služba jako taková je od roku 1991, kdy byla poprvé vypracována. Hlavně se jednalo o systém vězeňství (jako první Habsburská monarchie 1850-1918), kdy za způsobený čin, který tehdejší společnost odsuzovala vznikal trest. Ať už fyzický, peněžité nebo ten nejhorší, trest smrti. Práce se ale nezaměřuje na historii, proto tenhle zdlouhavý, ale zajímavý proces přenechám specializovaným pracím. (Hendrych 2010, Opava).

1.1 Systém vězeňské služby

Vězeňská služba je z jedním bezpečnostních sborů České republiky spadající do resortu Ministerstva spravedlnosti. Zajišťuje nejen výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, ale i bezpečnost a pořádek v Justičních objektech. Zřízení Vězeňské služby se datuje 1. ledna 1993 zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráži České republiky. Ne všichni zaměstnanci jsou ve výkonu státní služby. Najdou se mezi nimi občanskí zaměstnanci jako jsou např. zdravotníci, speciální pedagogové, psychologové a další odborní pracovníci (Černíková 2002).

Organizační management Vězeňské služby ČR

Obrázek 1- Management VSČR

Jak výše uvedená struktura ukazuje, v čele Vězeňské služby stojí Generální ředitel, kterého do funkce jmenuje nebo z funkce odvolá ministr spravedlnosti. Ředitelé, kteří řídí jednotlivé věznice jsou jmenováni do funkce a odvoláváni z funkce generálním ředitelem Vězeňské služby. Ti jsou nadřizeni vedoucím oddělení, kteří zodpovídají za výkon vazby, trestu, prevenci a stížnosti nebo justiční stráž.

Zabezpečovací detence, vazební věznice a věznice pro výkon trestu odnětí svobody jsou zřizovány ministrem spravedlnosti.

Vězeňská služba zřizuje vlastní akademii, kde se připravují příslušníci na plnohodnotnou službu. Ta má i další vzdělávací možnosti, jako jsou různé kurzy, které zdokonalují k lepšímu výkonu.

Zřizuje i výchovné a vzdělávací zařízení, pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Mají možnost vzdělání nebo absolvovat vzdělávací kurzy pro rozšíření osobních dovedností. To se realizuje na Středních odborných učilištích (Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční stráž, ve znění pozdějších předpisů, Česko, 1992).

1.2 Úkoly Vězeňské služby

Úkoly, které zastává vězeňská služba jsou rozsáhlé. Všechny její úkoly, vychází ze zákona č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční stráž. Vězeňská služba tedy odpovídá a dohlíží na všechny předpisy a podmínky jak výkonu vazby, tak i výkonu odnětí svobody a zabezpečovací detence. Zajišťuje bezpečnost ve všech prostorách věznice i v blízkém okolí. Při práci mimo věznici, nebo při vzdělávání si vězeňská služba vede evidenci o těchto osobách. Dále zajišťuje veškeré možnosti pracovních nebo vzdělávacích příležitostí. A to jak pro své zaměstnance, tak i pro osoby které jsou zde umístěny. Těmto všem osobám poskytuje i zdravotní služby ve svých zdravotnických zařízeních. V případě, že si to zdravotní stav některých z osob umístěných v zařízení vyžaduje, poskytuje zdravotnickou péči i mimo věznici.

Pod vězeňskou službu, spadá i justiční stráž. Působí na všech soudech a státních zastupitelství v ČR. Zde kontroluje vstupující osoby, aby nedošlo k narušení pořádku a bezpečnosti v budovách. Zajišťuje pořádek a bezpečnost při jednání a bezpečnost zaměstnancům soudu. Podílí se na předběžných opatření, soudního exekučního vymáhání a doručování soudních písemností. Úzce spolupracuje s vězeňskou stráž při eskortě osob. (Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské a justiční stráž, Hlava první, §2)

Přehled věznic dle kapacit

Celkem je v ČR 35 věznic. Z toho 10 věznic jsou vazební a ostatní s výkonem trestu. Pokud se podíváme na detailnější dělení, máme zde zastoupena vězení pro ženy, mladistvé a muže. Věznice pro ženy jsou kapacitně nejmenší, protože se nachází v ČR pouze dvě. Poslední kapacitně nejmenší jsou věznice pro mladistvé odsouzené. Mladiství jsou cíleně umístěováni

3) Věznice pro výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu má legislativní zakotvení v zákonu č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, který upravuje výkon trestu odnětí svobody ve všech věznicích se zvláštním oddělením vazebních věznic, ale také s výkonem trestu u mladistvých.

Typy věznic

Členění věznic je velmi stručné. Podle toho, jakým způsobem je prováděno vnější střežení, jak se zajišťuje bezpečnost a jaký je režim výkonu trestu děleno do dvou typů. První je věznice s ostrahou a druhé dělení je se zvýšenou ostrahou.

Věznice s ostrahou s vnitřním dělením, které se dále dělí na tři stupně zabezpečení. Od nízkého stupně až po vysoký stupeň zabezpečení.

Zřizují se i věznice nebo oddělení pro mladistvé. O tom, kam se zařadí rozhoduje soud podle zvláštního zákona. Rozhoduje charakter způsobeného trestného činu nebo kapacita věznice či specializovaného oddělení. (Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody)

Ve vnitřním členění s ostrahou jsou umístováni dle míry vnitřního a vnějšího rizika, s tím, že se přihlíží na provedení trestu, jeho povahu, délku uložení a zda byl již trestán. (Kalvodová, 2012)

1.4 Výkon trestu odnětí svobody u mladistvých

Podle zákona č. 218/2003 Sb. *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů*, se mladistvým rozumí ten „kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku“

(§ 2 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže). Protože se jedná o mladistvého, tak nelze, aby jeho dolní hranice trestu přesahovala jeden rok a horní hranice 5 let. Je to pouze u výjimečného trestu u dospělého, kdy délka trestu u mladistvého může být 10 let. Přičemž výkonem trestu se rozumí také výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému, které ukládá soud do přiděleného nápravného zařízení. Může se jednat o detenční ústav, kde jsou umístováni ti, kteří mají různé psychické problémy, nebo jsou drogově závislí.

Trestný čin, který je spáchán mladistvým výše definovaným se nazývá provinění. Opatření, které jsou mu ukládány se dělí do tří skupin. Výchovná, ochranná a trestní.

Specifické pro mladistvého ve výkonu je, že se primárně orientuje na jeho budoucnost, týkající se zaměstnání, mravní vývoj a osobní růst. Zaměřuje se i na rodinnou výchovu a

jeho prostředí, z něhož pochází, jak se chránit před škodlivými vlivy a kam se v případě nouze obrátit. To všechno je obsaženo v programu zacházení, které je vysvětleno v kapitole níže.

Účel výkonu trestu odnětí svobody nebo výkon opatření je k izolaci pachatelů od páčání trestných činů, u mladších osmnácti let se zaměřuje i na jeho výchovu a zabezpečení přípravy na budoucí povolání. Znemožňuje se tak další konání trestných činů či jeho dokonání. Ve výkonu se snaží působit na pachatele tak, aby jeho chování bylo napraveno a po propuštění nedocházelo k opakování trestné činnosti neboli k recidivě k čemuž pomáhá i program zacházení. Výkon trestu u mladistvých se vykonává ve zvláštních věznicích nebo alespoň odděleních (z.č.555/1992).

1.5 Penologie a penitenciární pedagogika, program zacházení s odsouzenými

Pojem penologie pochází z latinského poena= trest+ řecké logos= slovo. Jak uvádí Jůzl (2017) „*penologie je vědou o trestu a trestání, zabývající se jejich účinky z hlediska vhodného působení.*“ Tzn. působit na osobu takovým způsobem, aby nedocházelo k opakování trestného činu tzv. recidivě. V penologii se můžeme setkat s prvky z různých odvětví. Nejčastěji je to kriminalistika, forenzní psychiatrie, sociální psychologie nebo kriminologie.

Předmětem penologie je zkoumání metod, které zacházejí s pachatelem trestného činu, kterého mají za úkol co nejefektivnějším způsobem dosáhnout toho, aby pachatel své chování natolik pozměnil a mohl se poté začlenit do běžného života jako zodpovědný občan.

V užším pojetí ji chápeme jako nauku, která se zaměřuje na reálný výkon trestu, ale i na ochranné opatření. V širším pojetí, také obsahuje oblast alternativních trestů, penologické jevy, procesy, zákonnosti a vztahy. Penologie je z hlediska historie přirovnávána k pedagogice a filozofii. První skupina autorů penologii řadí pod právní vědy a kriminologii, ta druhá část ji řadí ke speciální nebo sociální pedagogice. V dnešní době je penologie považována za samostatnou společenskou a multidisciplinární vědu, která má vlastní předmět zkoumání. Penologie díky tomu splňuje podmínky, které ji opravňují k samostatnému vědnímu oboru. Na základě vlastní teorie, definuje svůj předmět zkoumání a provádí různé výzkumné činnosti, ze které jsou dále zjišťována podrobnější data a nálezy příčin a důsledků penologie (Jůzl, 2017).

Penitenciární pedagogika

Je pedagogickou vědou zabývající se výchovou, vzděláváním a zkoumáním osob ve VTOS. Jsou zde zahrnuty všechny kategorie osob bez ohledu na pohlaví, věk, charakter spáchaného TČ nebo délky trestu. Penitenciární pedagogika zkoumá výchovné funkce člověka s ohledem na zásady obecné pedagogiky. Tyto zásady, nelze využít v úplném rozsahu, kvůli délce trestu a také kvůli prostředí, ve kterém se osoby nacházejí. Hlavními aktéry jsou vychovatelé a speciální pedagogové, kteří spolupracují na sestavení a následné dodržování programu zacházení (Veteška, 2015).

Program zacházení s odsouzenými

Program zacházení je jednou ze vstupních formalit. Po přijetí do výkonu, je daná osoba přijata na vstupním oddělení. Součástí vstupní prověrky, je absolvování osobní kontroly, prohlídka osobních věcí a oddělení od těch, které předpisy neumožňují mít u sebe. Tyto zabavené věci se schovávají do skladů, a po uplynutí trestu jsou vydané zpět (krom potravin, podléhající zkáze). Po takové kontrole osoba pokračuje na zdravotní oddělení, různé pohovory s pracovníky věznice za účelem vypracování komplexní zprávy, na které se podíly pedagog a psycholog věznice. Udává se zde doposud získané vzdělání, jestliže se jedná o mladistvého, tak sociální pracovník zjistí, jestli má dokončené základní vzdělání či nikoliv (jestli se prokáže, že nemá, tak speciální pedagog projedná se základní školou, kterou obviněný navštěvoval před umístěním na vazbu, plnění povinné školní docházky.) Další informace se týká posouzení psychologické a sociální, zda se jedná o recidivistu, jaký trest mu byl udělen, zprávu o chování při pohovoru na vstupním oddělení a další informace o odsouzeném, díky kterým se poté zpracovává program zacházení, který odsouzený ve výkonu potvrdí svým podpisem (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.345/1999Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody), *věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.*“ (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č.345/1999Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, Hlava IV., §36 – realizace programů zacházení).

Program obsahuj cíl, jak působit na odsouzeného, aby došlo k jeho nápravě, metody zacházení, zaměstnávání odsouzeného, účast na terapii, vzdělávání nebo jiný způsob

směřující na začlenění do běžného života po výkonu. (zákon,1999) Pracovníci Vězeňské služby, mají nárok při tvorbě na spolupráci s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.

U mladistvých obviněných se při práci na programu zacházení klade především na to, aby mladiství dokončil základní vzdělání, popřípadě další rozvoj. Program také cílí na to, aby si mladiství odnesl z výkonu co nejmenší dopad na jeho psychické zdraví a mohl se poté začlenit do společnosti (Vězeňská služba online, 2023).

Druhy programů zacházení

Programy zacházení lze členit na:

- **pracovní aktivity**- pracovně zařazení ať už střežené nebo nestřežené pracoviště ve prospěch věznice (úklidové a další pomocné práce pro běžný provoz věznice).
- **vzdělávací aktivity**- jsou to takové aktivity, které slouží získat vědomosti pro aktivní zařazení po výkonu trestu odnětí svobody. Vzdělávají se všeobecně. Od financí, člověka a jeho rodiny- bydlení, výchova a jejich rizika. Mohou se také vzdělávat v cizích jazycích, právních předpisech a vzdělávání všeobecně. Pro mladistvé je to poté výukový program, škola hrou“ kde se můžou naučit znalosti českého jazyka, cizího jazyka, matematiky, přírodopisu, zeměpisu, dějepisu aj. Nechybí ani úkoly, které si vypracovávají na cele. Mohou si ve výkonu oprášit teoretické znalosti silničního provozu. Aktérem je zde speciální pedagog a sociální pracovník (Biedermanová, 2011).
- **speciálně výchovné aktivity**- tyto aktivity pracují s charakteristikou trestné činnosti. Jedná se o sebepoznání odsouzeného, aby se naučil pracovat zvládat emoce, pracovat na vystupování na veřejnosti. Jehož cílem je, aby viděl chybné postoje a chování. Aktérem je zde speciální pedagog, sociální pracovník a psycholog (Veteška, 2015).
- **zájmové aktivity**-
 - „Kultura slovem i obrazem“ – sledování TV, filmů, hraní společenských her, četba knih na celách, hudební nástroje, výtvarné pomůcky.
 - Kroužek keramiky- mohou si vyrobit dárky pro své nejbližší, kteří je navštěvují
 - Sportovní aktivity- stolní tenis, fotbal, ...
 - Sváteční beseda- slouží k adaptaci na vězeňské prostředí, eliminuje negativní dopad na odsouzené.
 - Biblická hodina- s kaplanem

Aktéři jsou zde vychovatelé, psychologové, speciální pedagogové a kaplan.

Ti, kteří nedodržují nebo opakovaně porušují platné normy, hlavně Vnitřní řád věznice, mohou být ze zájmových či sportovních aktivit vyloučeni (*Vězeňská služba, online 2023*).

- **oblast utváření vnějších vztahů**- aktivity, které se provádí formou besed. Cílem je udržet kontakt s okolními věcmi, jako je prostředí a různé situace s lidmi, které nastávají mimo věznici. Aktéři jako je sociální pracovník, speciální pedagog a psycholog, mohou s odsouzenými po předchozí konzultaci i mimo věznici po památkách a významných kulturních místech (Černíková, 2008).

Vyhodnocení programů zacházení

Odsouzený musí být seznámen s výsledkem, který vyhodnocuje vychovatel. Výsledek má seznámit odsouzeného s plněním programu zacházení. Když má odsouzený kladný výsledek, může být přeřazen do jiného typu věznice, nebo do jiné diferenciační skupiny ve věznici. Hodnocení může sloužit i k dalšímu soudnímu jednání, pro policii nebo kurátora. Interval, v jakém se vyhodnocení provádí je dle stupně ostrahy. Kdy u věznic s dohledem je to jednou za dva měsíce, u věznic s ostrahou se vyhodnocení provádí jednou za tři měsíce, se zvýšenou ostrahou je to jednou za šest měsíců a u věznic nebo oddělení pro mladistvé se vyhodnocení uskutečňuje jednou za měsíc (vyhláška MS č. 345/1999 sb. §38 odst.1).

2 MOTIVACE ODSOUZENÝCH

Hlavní částí celé práce je motivace odsouzených. Je to zároveň i hlavní cíl praktické části. Zjistit hlavní aktéry motivovanosti, je důležité pro další práci s odsouzenými. Jak pak výzkumná část ukáže, může se jednat o motivaci vnitřní nebo vnější a další různé faktory s tím spojené. Proto se zaměřím především na motivaci jako samotném pojmu a dále použiji Maslowovu teorii potřeb, jako základ pro rozdělení motivace na vnitřní a vnější a následnou charakteristiku motivace ke vzdělávání.

2.1 Pojem motivace

Pojem motivace vzniknul z latinského slova *movere*, což je odvozeno od slova *hýbat*/pohyblivost. Vycházelo to z toho, že motivace je pohyb k určitému jednání, který vzniká na určitý popud.

O přímé definici motivace pojednává spousta autorů a každý ji definuje jiným způsobem.

Například Arnoldová vymezuje motivy pokaždé subjektivní. Vysvětluje to tak, že podstatou motivace není proč člověk koná, ale musí vysvětlit, proč koná daným způsobem.

Geist (2000, str.153) rozumí motivaci jako: *„intrapyschický proces soustředování, uspořádání a výběru stimulů, (motivů) k rozhodování o usměrnění (spontánní) aktivity osobnosti do určité intenzity, po určitou dobu, v určitém čase, do určité formy, s ohledem na současné faktory sociálního časoprostoru, ke konkrétnímu cíli (smyslu, účelu, záměru apod.).“*

Helus (2003) ve své knize uvádí zase motivaci jako: *„potřeby se základním vnitřním činitelem zaměřenosti osobnosti. Přemýšlíme-li ale o nich, uvědomujeme si, že neexistují jen tak samy o sobě, ale že se nejrůznějším způsobem propojují s vnějšími popudy nebo incentivami. Pohnutky k jednání vytvářené vzájemnými vztahy mezi vnitřními potřebami a vnějšími incentivami, označujeme v psychologii termínem motivace. Motivace bývá vnější-převažují-li incentive, nebo vnitřní- pokud naopak převažují potřeby“* (Psychologie Helus 2003, str. 47).

Jako konečnou ukázkovou definici jsem si vybrala publikaci od S. Kassina (2007), který motivaci popisuje jako „vnitřní stav, který podněcuje jedince k aktivitě směřující k určitému cíli.“ K pochopení příčin lidského chování a jednání nám napomáhá porozumění motivaci.

Popisuje nám způsoby a důvody chování člověka, ale také zjišťuje příčinu takového chování.

2.2 Maslowova hierarchie potřeb

Maslowova hierarchie potřeb Abraham Harold Maslow (1908 - 1970), je jeden ze zakladatelů humanistického proudu v psychologii, a jednalo se o jednoho z nejvýznamnějších amerických psychologů, který se zabýval oblastí lidské motivace. Velmi často bývá spojován jako autor modelu hierarchie lidských potřeb, kde hlavním modelem pro ztvárnění je pyramida. Ta je členěna dle potřeb smyslu života od nejnižší až po nejvyšší.

Smyslem toho je, že jak jedinec dospívá a dosahuje osobních potřeb, zvyšují se jeho potřeby na další a další pomyslné stupně. Helus to vysvětluje na dítěti, které když strádá nedostatkem lásky nebo pocitu bezpečí, nedokáže v sobě vytvořit a dál rozvíjet potřebu sebeúcty. Neupokojení níže uvedených potřeb bezpečí je natolik rozhořčí, že se mu nedostává sil pro rozvinutí další osobní potřeby. Něco takového, ale znamená u jedince velkou újmu. Může dojít až k deformování osobnosti (Helus 2003).

Potřeby můžeme obecně rozčlenit do skupin:

- a) fyziologické
- b) psychické - emotivní
- c) ekonomické
- d) sociální

Abraham Harold Maslow potřeby rozčlenil do již zmíněné pyramidy která vypadá následovně:

Obrázek 3- Maslowova Pyramida

První v nejnižší stupnici je fyziologická potřeba. Řadí se mezi ty nejzákladnější potřeby, díky které je člověk vůbec naživu. Jedná se například o potřebu tepla, dýchání, spánek, pohyb, rozmnožování a také potřeby potravy. Jako další je na stupnici potřeba jistoty a bezpečí. Aby tato potřeba byla naplněna, je zapotřebí najít jistotu, spolehlivost a stabilitu. Můžeme to přirovnat k zajištění bydlení nebo také ve stabilitě svého zaměstnání či spolehlivost na svou rodinu. Třetí na stupnici se nachází společenské potřeby, nebo také potřeba lásky, jako je udržení partnerských nebo přátelských vztahů. Touha člověka někam patřit a být milován. Tím můžeme předcházet stavům jako jsou deprese, úzkosti nebo samota. Čtvrtá na stupnici je potřeba uznání, úcty, sebeúcty. Nejedná se však pouze o to být uznáván okolím, ale také uznávat sám sebe. Sebeúcta bývá často velmi zdlouhavý a dlouhý životní proces. Možná i proto se nachází skoro na vrcholu pomyslné pyramidy. Jako poslední se nachází seberealizace. Je to rozvoj svého potenciálu, talentu, schopností a spokojeností s vlastní profesionalitou a pravomocí, kterých si je člověk vědom. Maslow si myslel ještě na jednu potřebu, která je stejně složitá jako seberealizace, a tou je sebetranscendence neboli duchovní potřeba. Jelikož se jedná o velmi složitou a dlouhodobou potřebu, často se s jejím naplněním setkáváme až po období středního věku. Ovšem podle Maslowa se takového naplnění svých potřeb podaří jen u 1 % lidí (Fontána, 2003).

Maslowova hierarchie potřeb je několika výzkumy schválena. Maslowova hierarchie potřeb se setkává i s ostrou kritikou, která si nemyslí, že každý z nás má stejně nastavené potřeby. Někdo může souhlasit s Kassinem(2007), někdo upřednostňuje práci před rodinou, někdo jiný zase lásku před uznáním.

2.3 Motivace vnitřní/vnější

Jak zmiňuji v předešlé kapitole, motivaci osobnosti působí vnitřní činitele zaměřené na základní potřeby. Když o nich budeme více přemýšlet, zjistíme, že se nejedná jen o jeden způsob, ale že se propojují s vnější pohnutkou. Podle toho, jaká pobídka převažuje, mluvíme buď o vnitřní nebo vnější motivaci, kterou původně zjistil Herzberg (Helus 2003).

Stav, který nás žene něco udělat pro vlastní sebeuspokojivý pocit, vlastní prožitek nazýváme vnitřní motivací. Je to bez přítomnosti vnějších činitelů. Je to motivace, kdy se z vlastní iniciativy hrneme do konkrétní činnosti, která nás naplňuje, baví a dělá šťastným člověkem. Jako příklad můžeme zmínit, když žáka baví se učit ve škole, protože uspokojuje své potřeby poznávat něco nového, nebo když nás baví chodit do práce, protože víme, že nás naplňuje touha učit se novým věcem a odvádět skvělou práci (Durič, 1979; Kassin, 2007).

Když vykonáváme činnost, kterou neděláme z vlastního zájmu mluvíme o motivaci vnější. Děláme tu činnost pouze s vnějšími motivačními činiteli. Ty se mohou nacházet v prostředí. Vykonáváme pak činnosti, které jsou finančně ohodnoceny, pochváleny, odměněny nebo nás po jejich vykonání čeká povýšení. Například žák, který nemá touhu poznávat nové věci, se učí, protože chce získat co nejlepší hodnocení, aby mu špatná známka nezpůsobila nějaký trest doma nebo by se nemohl dostat na vysokou školu, kterou si vysnil (Durič, 1979; Kassin, 2007; Myers, 1992).

Když vnější činitelé odpadnou, tak se z motivace vnější často stává motivace vnitřní. A o to, se snaží hlavně pedagogové, kteří usilují, aby výchovně- vzdělávací proces byl motivací vnitřní. To znamená, aby se žáci neučili pouze pro dobré známky, nebo hrozbou toho, že nebudou moci na mobil, ale aby v nich vyvolali potřebu učit se a poznávat nové věci z vlastní vůle.

2.4 Motivace ke vzdělávání

Jednou ze základních podmínek k povinnému vzdělávání je motivace. Když je člověk, málo motivován, těžko se něco naučí, pokud je motivován až moc, může to mít vliv na jeho výsledky. Proto by motivace měla být nejlépe přiměřená (Petty, 1996).

V motivaci vnitřní a vnější, jsem uváděla konkrétní příklady, žák-učení. To proto, abych navázala na tuto kapitolu, a mohla konkretizovat jednotlivé faktory motivace ke vzdělávání. Motivace ke vzdělávání, každý vnímá odlišně. Existuje mnoho dělení, podle kterého můžeme rozlišovat jaké faktory působily při vzdělávání. Jedno z dělení **dle Hrabala (1984)** může být taková **motivace ke vzdělávání v závislosti na třech skupinách potřeb**: Jedná se o poznávací potřeby, které mají důležitou složku, kterou jsou hodnotové systémy procesu získávání nových poznatků. Další potřeby jsou sociální. Získané sociální vztahy v průběhu, tu jsou i po ukončení vzdělávacího procesu. Poslední výkonnostní potřeby jsou se splněním úkolu určité obtížnosti (Hrabal, 1984).

Z uvedeného dělení vyplývá, že odsouzení mladiství nemohou aplikovat motivaci se sociálními potřebami. Významnou roli hraje fakt, že nemohou navazovat nové sociální vztahy, protože jsou stále v jednotném prostředí. Proto se bude s největší pravděpodobností, jednat jen o poznávací nebo výkonnou potřebu.

Členění motivů podle zisku, který učení přináší subjekt vzdělávacího procesu je další dělení dle Hartla (1999).

Zisk v průběhu vzdělávání je tzv. bezprostřední. Jedná se o vzbuzení zájmu o získání informací. Zisk je poté rozlišen na krátkodobý, který se dostavuje po několika dnech a tyto získané informace se můžou uplatnit v reálném životě formou diplomu, anebo je to zisk dlouhodobý, který se objeví až na konci vzdělávacího procesu. Může se jednat o povýšení, zvýšení mzdy nebo růst profesionality (Hartl, 1999). Ve vězeňském prostředí, můžeme usilovat o bezprostřední zisk, z pohledu vzbuzení zájmu o vzdělávání nebo konkrétní problematiku. Nezůstává stranou ani krátkodobý zisk, který se může projevit jako maturitní vysvědčení nebo získání výučního listu. Zatímco dlouhodobý zisk je především u dospělých osob.

Konkrétní možné podoby motivace subjektu výchovně-vzdělávacího procesu k jeho participaci na něm jsou:

- *využitelnost náplně vzdělávací činnosti v reálném životě* – uplatnění v praxi, je pro žáka motivací
- *snaha o získání kvalifikace uplatnitelné v budoucnosti s výhodami* – pro zvýšení pracovní pozice, kvalifikaci pro další rozvoj ať už při studiu nebo práce.
- *dobré výsledky ve studiu a následné zvýšení sebevědomí* – zde se jedná o vnitřní motivaci, protože je to spojeno s touhou něčeho dosáhnout, a následným zvýšením sebevědomí.
- *dobré výsledky vyvolají příznivý ohlas u pedagoga, spolužáků, rodičů, kamarádů*- zde je to motivace vnější. Na rozdíl od předchozí, tu sebevědomí zastupuje vnější charakter. Edukant usiluje o formu pochvaly.
- *snaha předejít nepříjemným důsledkům v případě, že se jedinec nebude učit* – jedná se opět o vnější formu motivace. Jedinec má obavu z trestu při nesplnění daného zadání.
- *zájem o předmět výuky* – vzbudit zájem je typické u vnitřní motivace. Často tu dochází při správném postupu edukátora přeměny vnější motivace na vnitřní. To je nejlepší forma, protože se získávají jen ty nejlepší výsledky i po skončení vzdělávacího procesu.
- *považování vyučování za činnost zábavnou* – kombinace vnějšího a vnitřního charakteru. Pomocí zábavných aktivit, pedagog zaujme žáky (Petty, 1996).

K závěru této kapitoly, bych chtěla zmínit důležitost pedagoga, v jakémkoli vzdělávacím prostředí. Konkrétně při práci s odsouzenými, se jedná o speciálního pedagoga. Je nesmírně důležité, v nich probudit jakoukoli formu motivace.

3 VZDĚLÁVÁNÍ MLADISTVÝCH VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Třetí kapitola teoretické části nese název vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody. Touto kapitolou bych chtěla navázat na následující praktickou část. Zmíním zde pojmy jako je systém vzdělávání a jednotlivé instituce pro vzdělávání.

3.1 Systém vzdělávání mladistvých odsouzených ve výkonu trestu

Dle Novotného (1967) je účelem trestu u mladistvých odsouzených hlavně: „vychovat je v řádné občany, a to s ohledem na jejich osobní vlastnosti, rodinnou výchovu a prostředí, z něhož pochází.“ Forma resocializace je oblastí vzdělávání, ale to neplatí jen pro mladistvé.

Resocializace se provádí ve vězeňském prostředí pomocí (Štěrbá, 2007):

- Obecnými metodami, které s vězni zacházejí bez rozdílu a jsou stanovené zákonem pro všechny stejně
- Speciálními metodami, jako jsou sociální, pedagogické nebo psychologické

Resocializace se provádí individuálně a směřuje k cílům jako jsou (Štěrbá 2007):

- Návyky pro další vzdělávání, správné pracovní návyky pro využití v běžném životě
- Převzít si sociální dovednosti na readaptaci po výkonu
- Umět oslovit odborné poradenství při osobních problémech

Resocializací se volně řečeno může nazvat jako převýchova a náprava jedince, který byl různými okolnostmi narušen. Náprava se snaží o převzetí nových sociálních a kulturních norem tak, aby byl jedinec schopen fungovat a zapojil se do běžného chodu společnosti. Její úspěšnost se odvíjí od toho, jestli se jedinec vrátí nebo nevrátí do věznice, tzv. na základě recidivy.

3.2 Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby ČR

V listině základních práv a svobod je i právo na vzdělávání (Úplné znění Listiny základních práv a svobod). Jedna z institucí, která to umožňovala byla založena v roce 1992 a tou bylo Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby České republiky (dále jen SOU), byla ale přijata až v roce 1996. Smyslem vzdělávání bylo v působení na mladistvé pro minimalizace páchaní trestných činů, ale také lepší začlenění na trh práce po propuštění.

Vzdělávací instituce se dělí na tři typy škol. **Střední odborné učiliště** směřuje na absolventy základních škol s učitelskými obory. Jako druhý typ je **Učiliště**, a to je pro ty, kteří nedokončili základní vzdělání, nebo jej ukončili z nějakých důvodů předčasně. Poslední je **odborné učiliště**, které slouží jednotlivcům se speciálně upravenými učitelskými osnovami.

SOU poskytuje také doplňkové vzdělání, jako například různé odborné kurzy pro rozvoj a další. Vzdělávání je poskytováno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, po stránce finanční je to pak Ministerstvo spravedlnosti ČR (Tregler, 2004).

Programy, které vzdělávací zařízení nabízí se dělí do dvou skupin. Na dlouhodobé a krátkodobé. Dlouhodobé nabízí klasickou délku pro učební obor, což je dva až tři roky. Nejčastěji jsou ale využívány krátkodobé programy, protože s ohledem na trvání trestu u mladistvých je větší pravděpodobnost jeho dokončení. Ty trvají v rozsahu týdnů, nikoliv let. Mladiství, kteří se i přes svůj krátký trest rozhodnout využívat dlouhodobého vzdělávacího programu, mají po propuštění možnost dokončit vzdělání. A to buď dálkovou formou, docházením do věznice nebo dokončení přímo na dané škole. Krátkodobé kurzy jsou směřovány k doplnění základního vzdělání nebo rozšíření kvalifikace odsouzeného.

Vzdělávání je děleno následovně:

- Formální
- Neformální

Formální vzdělávání má dvě části. Dělí se na organizované přímo Vězeňskou službou nebo jinými subjekty. Po jehož úspěšném absolvování je vystaven doklad. Formální vzdělávání se může ještě rozdělit do tří úrovní podle dosaženého vzdělání. Je to typ primární, pod který spadá základní vzdělávání, sekundární typ, kterým se myslí středoškolské vzdělávání a v neposlední řadě je to vzdělávání terciální jakož to vysokoškolské. V současné době probíhá formální vzdělávání ve věznicích Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Valdice, Všehrady, Světlá nad Sázavou a Vinařice.

Toto vzdělávání může být zajišťováno i jinak než státními školami. Existují různé spolupráce věznic se soukromými Středními odbornými učilišti. Mezi formální vzdělávání spadají i akreditované kurzy, které jsou rovněž dostupné pro odsouzené. Méně už jsou dostupné pro mladistvé. Jedná se o kurzy, které pořádají jednotlivé ŠVS nebo soukromé firmy, které působí ve věznicích. Například se jedná o kurzy na vysokozdvíhací vozík, nebo cizojazyčné kurzy, které ale nespádají do formálního vzdělávání, protože po jeho absolvování nedostanou žádné osvědčení.

Neformální vzdělávání jsou různé aktivity uskutečněné v rámci programu zacházení. Jedná se jen o rozšíření vlastních předpokladů, které nejsou po jeho absolvování doložitelné dokladem pro trh práce. Pro takový typ vzdělávání slouží nabídka aktivit Školního vzdělávacího systému pro získání osvědčení a absolvování kurzu (Vězeňská služba, online 2023). Kurzy, které mohou absolvovat bez osvědčení jsou:

- Kurz vaření
- Základy práce na PC
- Kurz práce s technickým nářadím
- Jazykové kurzy a kurzy českého jazyka pro cizince

Střední odborné učiliště Školská vzdělávací střediska	Vzdělávací program
Heřmanice	Elektrikář- silnoproud
Kuřim	Kuchař-číšník
Pardubice	Kuchař-číšník
Plzeň	Strojní mechanik
Rýnovice	Obráběč kovů
Stráž pod Ralskem	Obráběč kovů
Světlá nad Sázavou	Provozní služby
Valdice	Obráběč kovů
Všehrady	Truhlář
Příbram	Kuchař-číšník

Tabulka 1- Obory pro rok 2022/2023

Zdroj: Vězeňská služba, online 2023

3.3 Odloučená pracoviště SOU

V současné době se nachází několik Odloučených pracovišť SOU Vězeňské služby České republiky. Podle poslední výroční zprávy je na území deset takových pracovišť. A to v Heřmanicích, Pardubicích, Plzni, Rýnovicích, Světlé nad Sázavou, Valdicích, Všehrdech, Kuřimi, Stráži pod Ralskem a Příbrami (Vězeňská služba, online 2023). Více o pracovištích v praktické části, kde jsem ve vybraných věznicích zkoumala motivovanost mladistvých ke vzdělávání.

3.4 OSTATNÍ VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY

Jsou to často zástupci neformálního vzdělávání, výjimečně formálního. Ať už jsou to aktivity, které jsou spojené s programem zacházení nebo různé působení na odsouzeného začlenit ho úspěšně do sociálního života po propuštění. Formální vzdělávání tu často nejsou ukončena závěrečnou zkouškou, ale jsou ukončena obdržáním výučního listu či jiného dokladu, který potvrzuje jeho absolvování.

Přehled aktivit:

- Kurzy na výuku českého jazyka
- Kurzy na výuku cizího jazyka
- Besedy

Střední školy, jsou v VTOS, čím dál tím méně používané vzdělávání. Toto vzdělávání je ukončeno maturitní zkouškou. Mezi střední školy, které spolupracují s vězeňskou službou řadíme gymnázia a jiné druhy středních škol s různým zaměřením.

Jako úplný konec vzdělávání a minimálně používanou alternativou vzdělávání je studium na vysoké škole. Zájemce o tento typ, musí být schválen komisí dané věznice, mít ukončené střední vzdělání s maturitou a dostatek financí, které má na studia. Peníze následně slouží pro zaplacení intranetové linky, která je nezbytná pro úspěšné studium.

Tyto výše uvedené alternativy, nejsou pro mladistvé dostupné a jsou hlavně pro odsouzené dospělé.

Hlavním cílem těchto aktivit, je osobní rozvoj. Mohou tyto znalosti následně uplatnit po propuštění a mohou jim pomoci, lépe se socializovat.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Praktická část bakalářské práce předkládá výsledky šetření provedeného ve věznicích. Pro zachování anonymity po domluvě s věznicemi nebudu uvádět konkrétně. Hlavním cílem bylo odpovědět na otázku, zda jsou mladiství motivováni ke vzdělávání. Dále zodpovědět výzkumné otázky, o jakou formu motivace se jedná, jestli jsou mladiství ochotni účastnit se vzdělávacího procesu nebo jestli mají dostatek informací o něm. Tyto výsledky budou vyhodnoceny v další části.

4.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem se rozumí, jaká motivovanost je ke vzdělávání. V tomto případě se jedná o mladistvé a jejich motivování ke vzdělávání. Rozvoj a vzdělávání má, ale v našem případě v VTOS, popřípadě ve výkonu opatření důležitou roli. Může se jednat o zlepšení kvality, rozvoj osobnosti a v tom případě menší možnost recidivy (Statická ročenka VSČR 2020).

4.2 Cíle výzkumu

Hlavní cílem práce je zjistit, zda jsou mladiství motivováni a jaké druhy motivace u mladistvých převládají ke vzdělávání.

Výzkumné otázky:

- 1 Mají mladiství dostupné informace o vzdělávání?
- 2 Jaké formy motivace jsou obsaženy u mladistvých v procesu vzdělávání?
- 3 Mají odsouzení zájem se vzdělávat i po ukončení VTOS?

4.3 Metoda sběru dat

Metodou sběru dat, pro bakalářskou práci, byla zvolena kvantitativní metoda pomocí anonymního dotazníku. Ten se skládá z 22 položek, vlastní konstrukce, které byly složeny za pomoci reálných faktorů, do kterých řadíme aktivity z programu zacházení nebo dosavadní nabídku vzdělávacích oborů, které se objevují ve výkonu trestu odnětí svobody a jsou v souladu s vnitřním řádem jednotlivých věznic. Jedná se jak o kontaktní položky, otevřené položky, uzavřené, kontrolní, polouzavřené a výčtové položky. U polouzavřených můžou respondenti sdělit co jim chybí nebo uvést jiný význam vzdělávání. To napomáhá ke sdělení více informací pro projednávanou problematiku (Chrásková 2007).

4.4 Výzkumný soubor

Záměrný výběr vyseletoval věznice, kde se nacházejí mladiství. Výběrový soubor pro kvantitativní výzkum o vzdělávání mladistvých ve výkonu bylo několik mladistvých odsouzených napříč ČR. Začátkem roku 2023 bylo do věznic se specializovaným oddělením pro mladistvé rozesláno celkem 50 dotazníků. Základní souborem je celá populace zkoumaného problému, např. odsouzení a pracovníci. Dotazníky byly rozesílány elektronicky pomocí mailové zprávy spolu s pokyny k jeho vyplnění.

Celkový počet vyplněných dotazníků, které byly adekvátní k vyhodnocení bylo 39. Jednalo se o 37 mužů a 2 ženy ve věkovém rozmezí od 15 do 18 let. Nejvíce početnou skupinou respondentů byli mladiství ve věku 17 let, kterých bylo čtrnáct. O jednoho méně bylo plnoletých respondentů, tudíž 13. Méně obsáhlou skupinou, kteří dotazník vyplňovali, bylo ve věku 16 let celkem 8 a 15 let, kterých byly 4.

Podle statistické ročenky 2023 jsou pro měsíce leden a únor data odsouzených mladistvých následovná:

Věznice	Leden 2023		Únor 2023	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Brno	1			
Heřmanice	17		22	
Litoměřice	1			
Ostrava	1		1	
Plzeň	1			
Všehrady	24		26	
Praha Pankrác			2	
Světlá nad Sázavou				1
Teplice		1		

Tabulka 2- Statistický přehled
Zdroj: Vězeňská služba, online 2023

5 ANALÝZA A JEJICH INTERPRETACE

Vyhodnocení dotazníkového šetření, kterého se účastnilo 39 respondentů, z toho 37 mužů a 2 ženy. Byly výsledky převedeny na procenta a pomocí grafů či tabulek analyzovány.

5.1 Analýza dotazníku

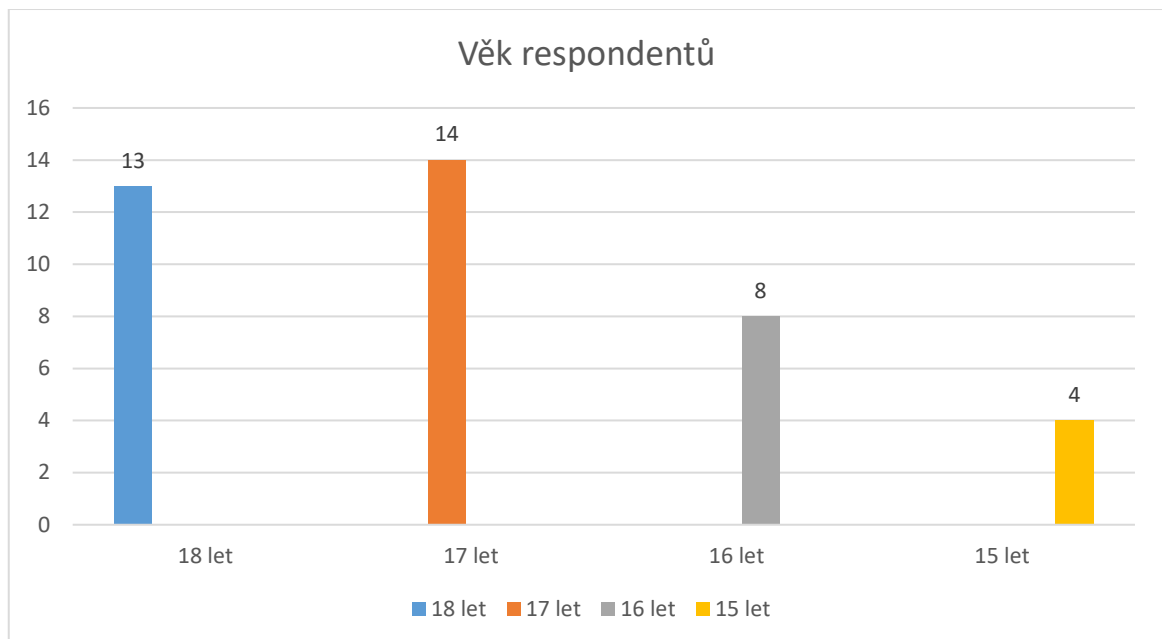
Celkový součet položek uvedených v dotazníku bylo 22. Prvními otázkami byly zjištěny základní demografické údaje o pohlaví, věku, dosaženém vzdělání a vyměřené délce trestu. Další otázky zjišťovaly motivaci, úroveň, informovanost a zájem. Přesné znění dotazníku je součástí přílohy.

5.2 Analýza výsledků

Otázka číslo 1: Jaké je Vaše pohlaví?

První otázka, rozděluje respondenty na muže a ženy. V tomto případě je značná převaha mužského zastoupení a to v počtu 37 a dvě ženy.

Otázka číslo 2: Kolik je Vám let?

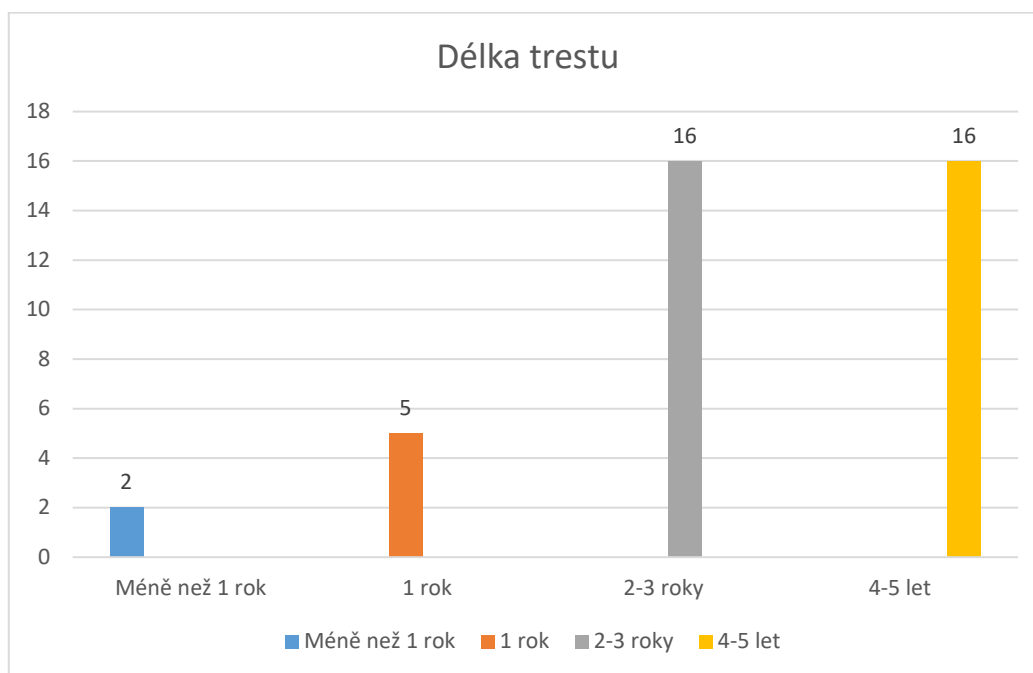
Graf 1-Věk respondentů

Druhá dotazníková otázka, zjišťuje věk. Jsou zde zastoupeny kategorie patnácti let, kteří jsou pouze 4 (10,3%), šestnácti let těchto je 8 (20,5%), sedmnácti let počet je vyšší a to

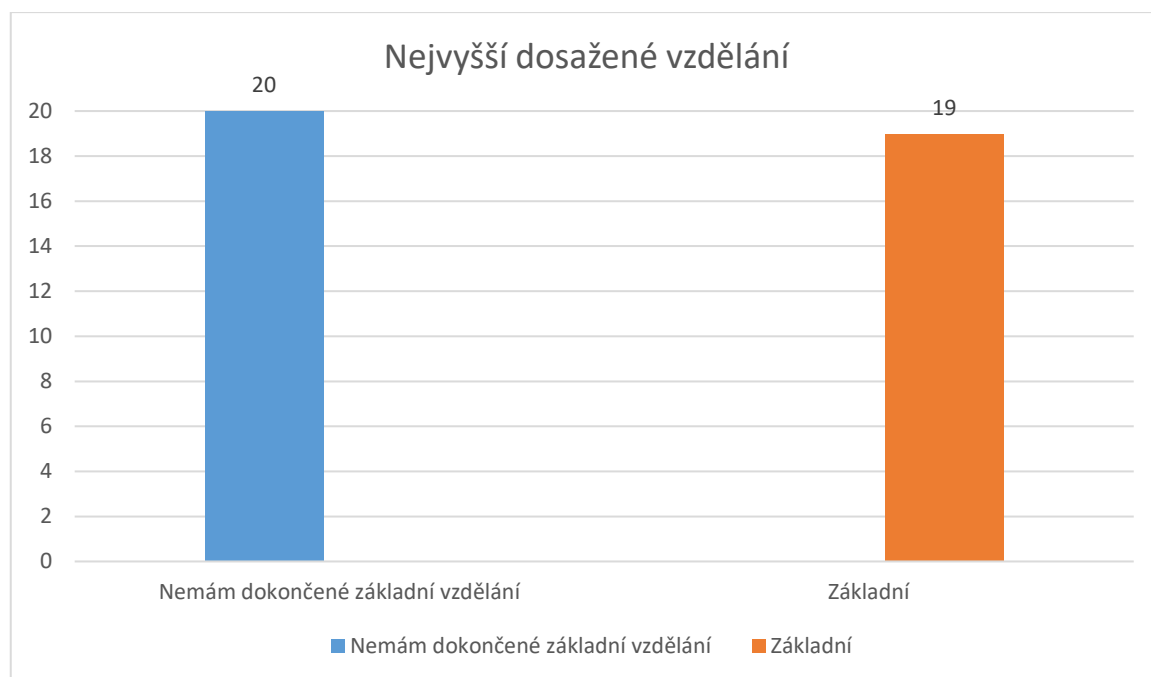
13 (33,3%) a nejvyšší zastoupení má věková kategorie osmnácti let, kde je 14 (35,9%) respondentů.

Otázka číslo 3: Váš trest je v celkové délce?

Třetí otázka, zjišťuje délku trvání pobytu ve věznici. Méně, než jeden rok jsou zde pouze 2 (5,1 %), jeden rok pobytu zde má celkem 5 (12,8 %) dotazovaných a nejvyšší délku 2-3 roky spolu s 4-5 roky zde vykonává rovnocenný počet respondentů což je 16 (41 %) a 16(41 %) jak uvádí graf.

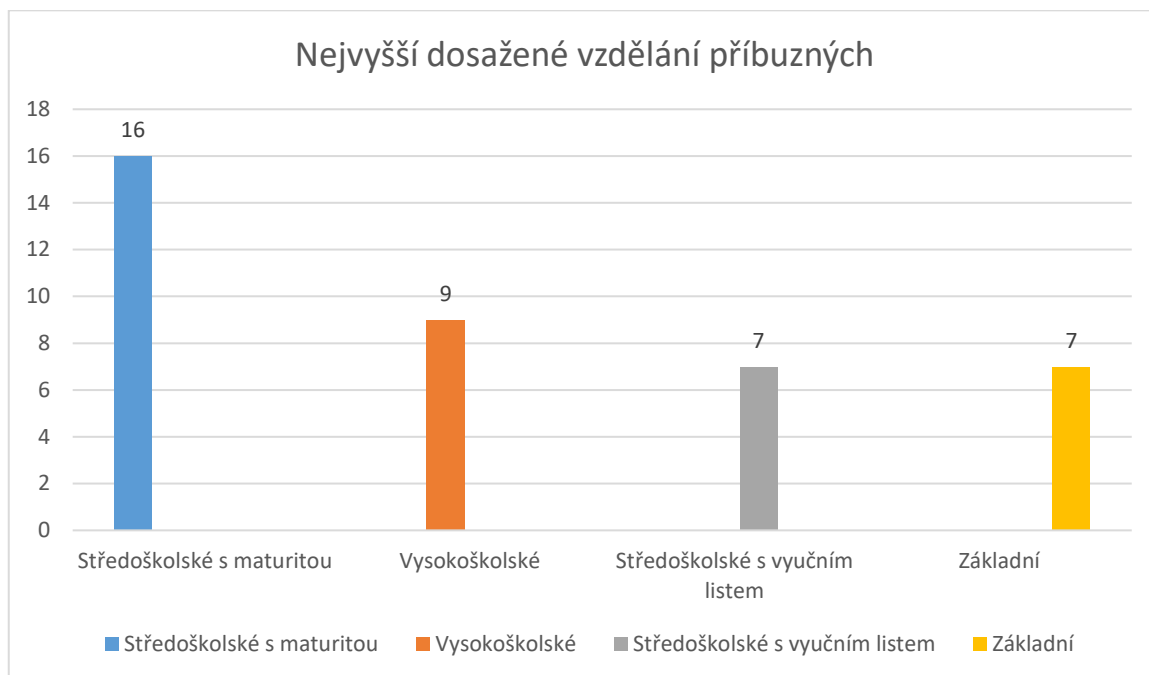

Graf 2- Délka trestu

Otázka číslo 4: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**Graf 3- Nejvyšší dosažené vzdělání**

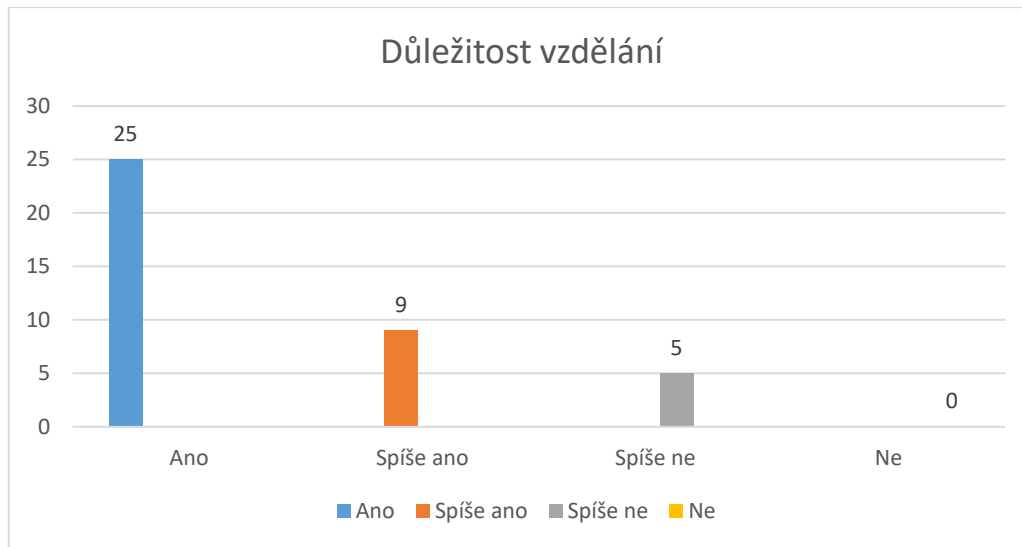
Otázka, hodnotí úroveň dosaženého vzdělání. 19 respondentů (48,7 %) uvádí, že mají ukončené základní vzdělání, naopak 20 respondentů (51,3 %), uvádí že je ukončené nemají.

Otázka číslo 5: Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich příbuzných (bez ohledu na pohlaví, volte vždy nejvyšší dosažené vzdělání)

Graf 4- Nejvyšší dosažené vzdělání příbuzných

Otázka, zjišťuje možnou formu vnější motivace. Respondenti nejčastěji uváděli, že jejich rodič má nejčastěji Středoškolské vzdělání s maturitou, což uvedlo celkem 16 (41 %) z nich. Dalších 9 (23,1 %) mají Vysokoškolské vzdělání, Středoškolské s vyučným listem mají 7 (17,9 %) spolu se základním vzděláním taktéž 7 (17,9 %). Tento fakt, je může výrazně ovlivnit při dalším vzdělávání jak pozitivně, v případě, že rodiče jdou vzorem svým dětem, tak i negativně.

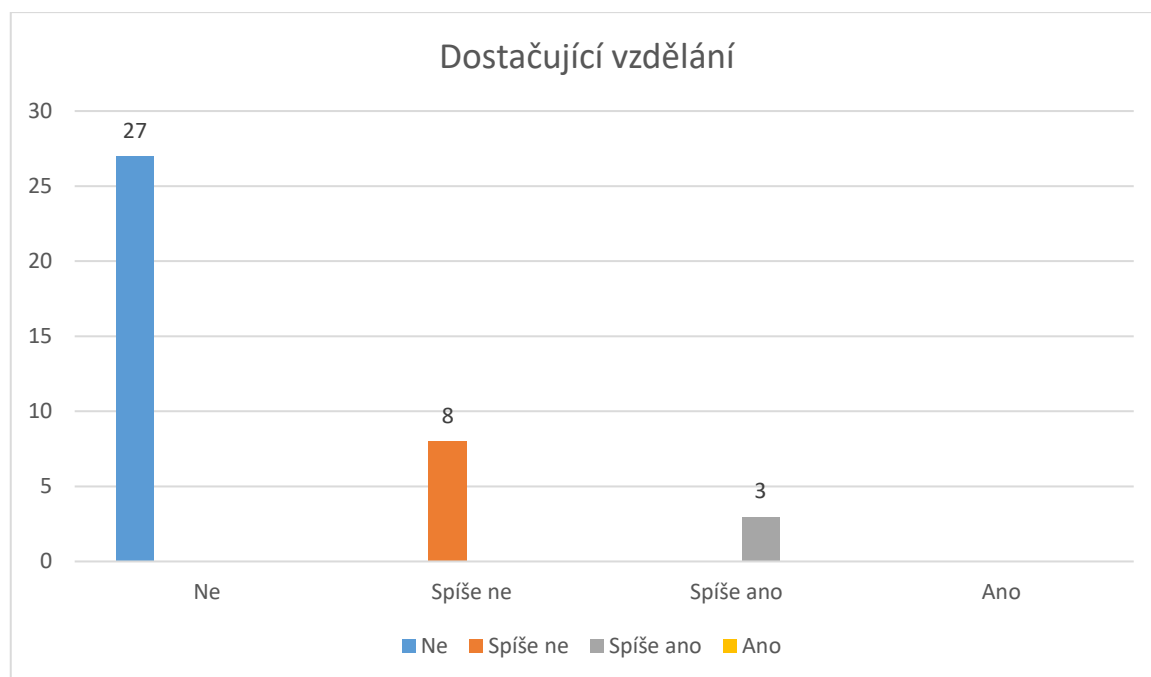
Otázka číslo 6: Je podle Vás vzdělávání důležité?

Graf 5- Důležitost vzdělání

Tato otázka cílí na vnímání důležitosti vzdělávání. Více jak polovina dotazovaných považuje vzdělávání za důležité, a to v počtu 25 (64,1 %) respondentů, dalších 9 (23,1 %) si nejsou důležitostí vzdělávání jisti a 5 (12,8 %) respondentů považuje spíše vzdělávání za nedůležité.

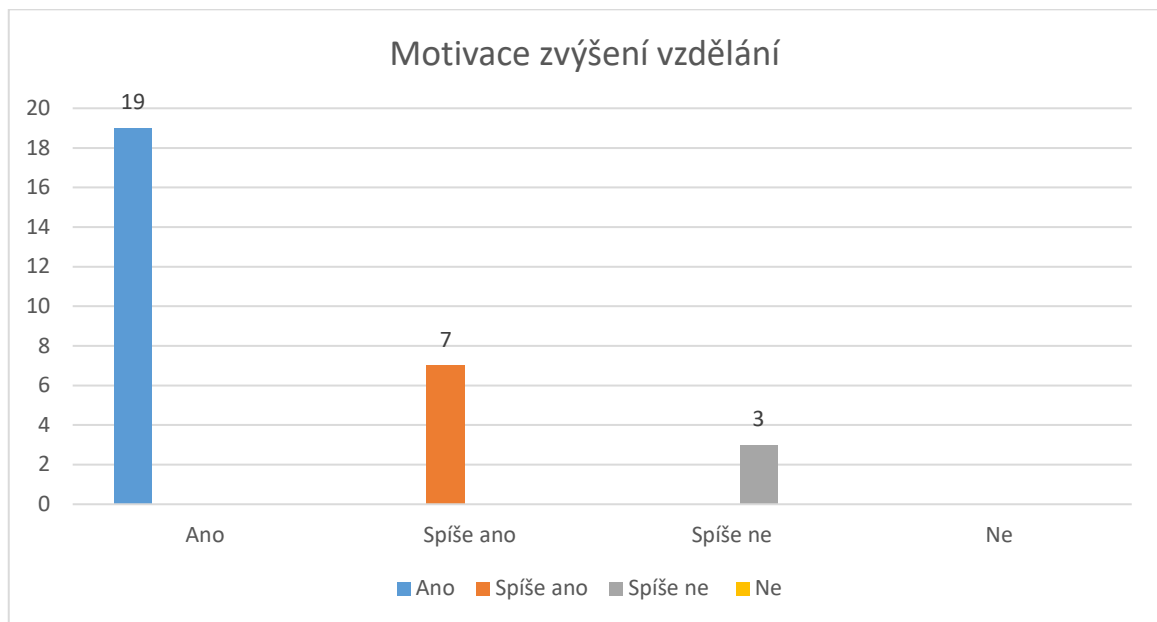
Otázka číslo 7: Jaký je podle Vás význam vzdělávání?

Zde měli respondenti na výběr z několika možností a mohli si jich vybrat více. Největší význam mělo vzdělávání pro získání zaměstnání což tvořilo 21 (35,5 %) odpovědí. Je to častá forma vnější motivace. 17 (28,8 %) uvedlo rozvoj osobnosti, kdy se nejedná o žádnou hodnotnou odměnu, ale o pocit růstu sama sebe jakož to i vnitřní motivace. Dalších 14 (23,3 %) uvedli začlenění do společnosti, menší počet respondentů 4 (6,8 %), zvolilo jinou možnost, kde nejčastěji byly psány významy jako: respekt, prestiž, důstojný život. Pro někoho nemá vzdělávání vůbec význam. Nejmenší počet získal význam změny životního stylu, který zvolili 3 (5,1 %) respondentů.

Otázka číslo 8: Je pro Vás dostačující vaše dosažené vzdělání?**Graf 6- Dostačující vzdělání**

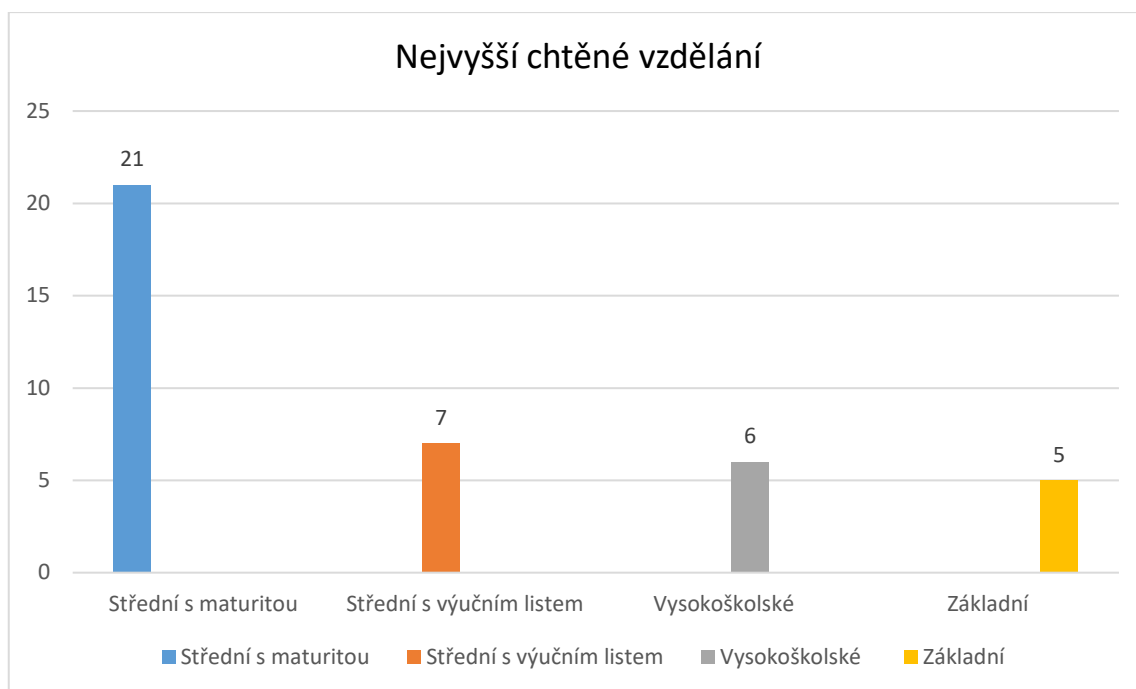
Zjištění po otázce, zda mají či nemají dokončené základní vzdělání, uvedlo 27 (69,2 %), že jim nestačí dosažené vzdělání. Dalším 8 (20,5 %) stačí nejméně základní vzdělání nebo žádné, 3 (7,7 %) spíše nestačí a jednomu (2,6 %) spíše stačí dosažené vzdělání.

Otázka číslo 9: Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ne, máte motivaci úroveň svého vzdělání zvýšit?

Graf 7- Motivace zvýšení vzdělání

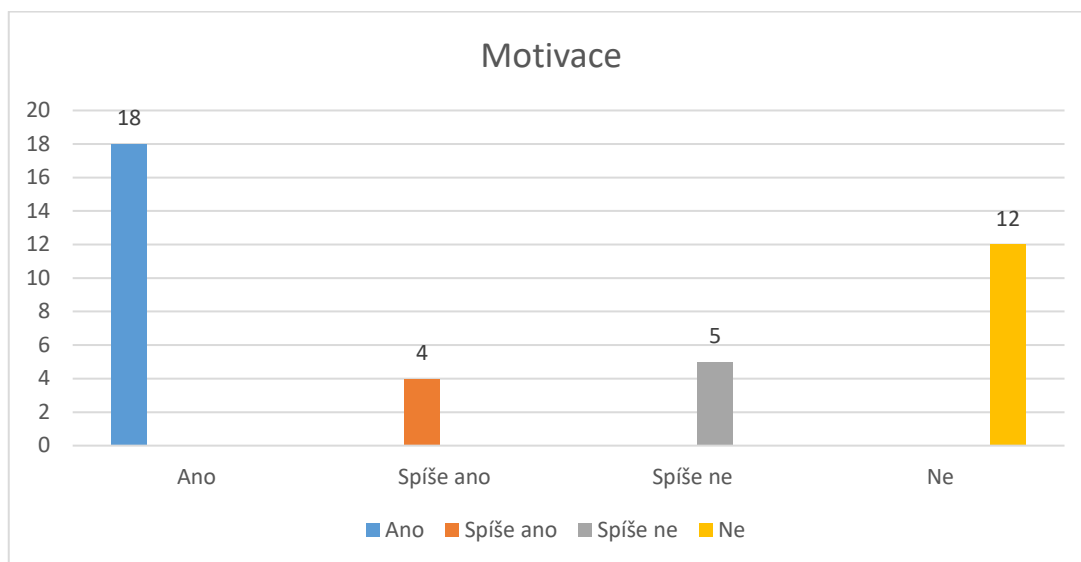
Zde odpovídalo 30 dotazovaných, kteří nejsou spokojeni se svým vzděláním. Více jak polovina z nich, přesně 19 (63,3 %) mají motivaci svou úroveň vzdělání zvýšit. Dalších 7 (23 %) spíše chtějí, ale nejsou si jisti. Jeden uvádí, že spíše nemá motivaci a 3 (10 %) nemají vůbec motivaci úroveň vzdělání zvýšit a jsou spokojeni se svým buď to dokončeným nebo nedokončeným základním vzděláním.

Otázka číslo 10: Jakého vzdělání byste nejraději dosáhli?

Graf 8- Nejvyšší chtěné vzdělání

Graf č. 9 ukazuje jednotlivé vzdělání, které by chtěli respondenti dosáhnout. Středoškolské vzdělání s maturitou uvedlo přes polovinu dotazovaných celkem 21 (53,8 %) z nich. Pozadu nebylo ani Středoškolské vzdělání s výučním listem, které uvedlo 7 (17,9 %) respondentů. Dokonce 6 z nich uvedlo, že by chtěli dosáhnout vysokoškolského vzdělání, ale 12,8 % uvedlo dokončení základní školy.

11. Myslíte si, že by Vaše motivace ke vzdělávání byla stejná i v případě, že byste nebyl/a ve výkonu trestu odnětí svobody?

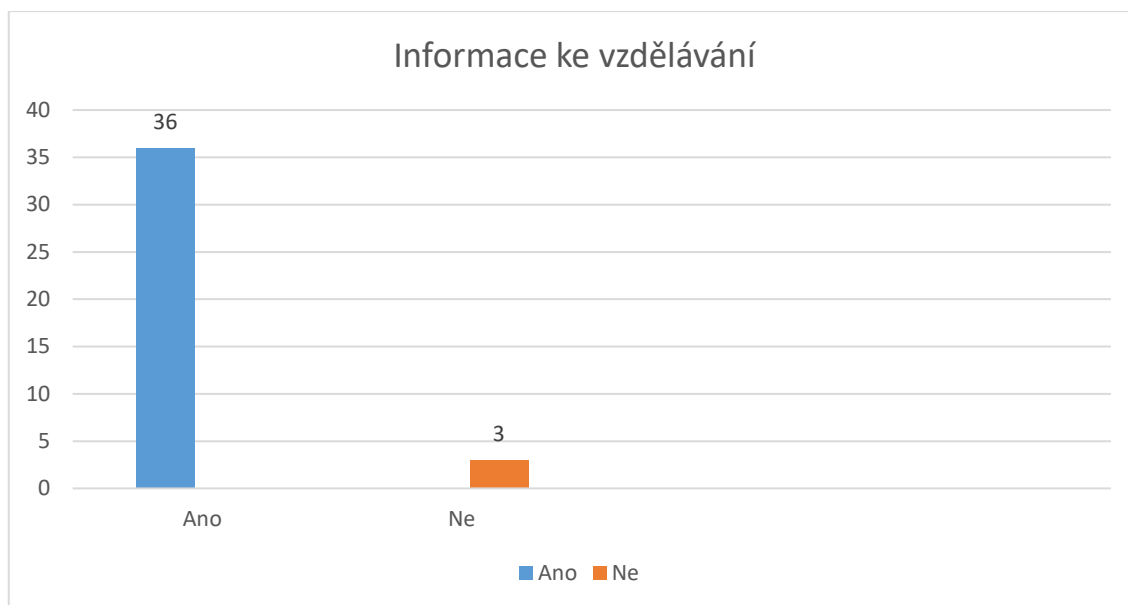

Graf 9- Motivace

V otázce 11. bylo zjišťováno, zda motivace ke vzdělávání by byla stejná i mimo věznic. Za kladné se považují odpověď ano, kterou zvolilo 18 respondentů což byla skoro polovina, přesně 46,2 % z nich. 4 kteří si nebyli jisti a zvolili spíše ano, dalších 5 spíše nebudou pokračovat a 12 což je 30,8 % si myslí, že nebudou pokračovat ve vzdělávání.

12. Co vás motivuje k dalšímu vzdělávání? (možnost více odpovědí)

U této otázky, respondenti mohli označit více odpovědí z dostupné nabídky. Nejvíce odpovědí motivace byla práce a tu uvedlo 26 respondentů, nebylo to ale jediné, co nejvíce uváděli. Hned další byla vnitřní potřeba, kterou uvedlo 15 respondentů, což je skvělý důkaz pro vnitřní motivaci a větší šanci pokračování ve vzdělávání. Dalším zástupcem vnější motivace bylo možnost odměny, kterou zvolilo 12 (17,9 %), účast na aktivitách uvedli 2 respondenti. V neposlední řadě vnímají 10 respondentů motivaci i ze strany rodiny a 2 ze strany kamarádů.

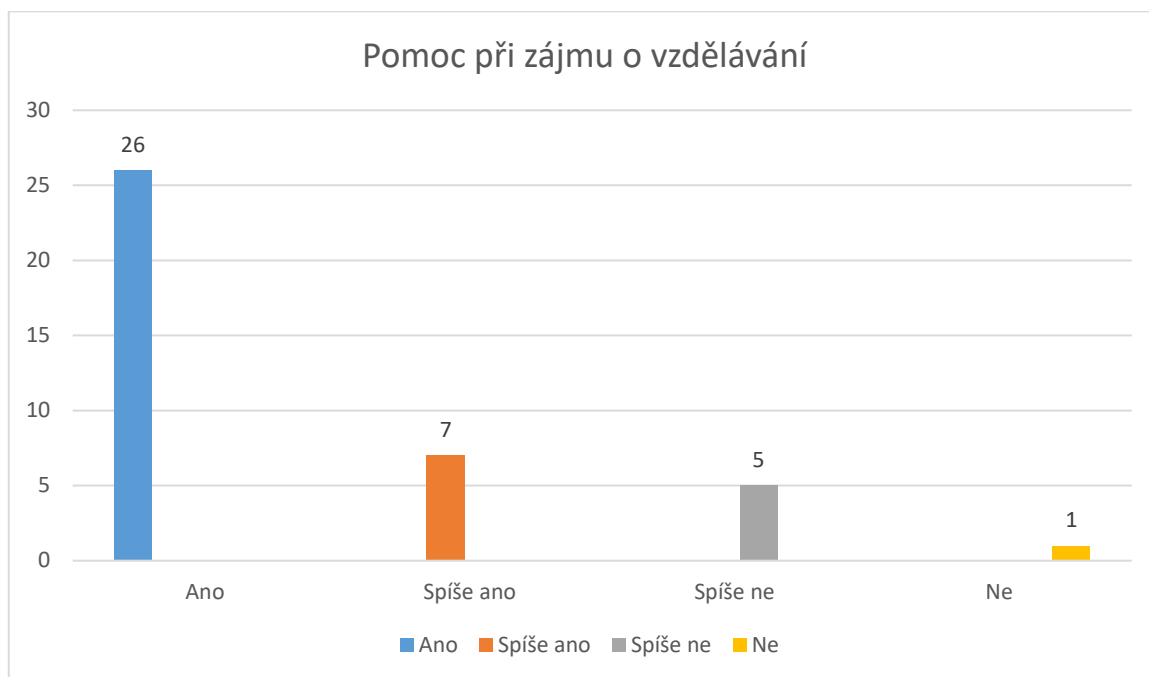
13. Máte informace o dalším vzdělávání ve věznici?

Graf 10- Informace ke vzdělávání

Otázka č. 13 se zaměřuje na informovanost respondentů, zda mají povědomí o tom, že se mohou vzdělávat ve výkonu. Je to cíleno spíše na ty, kteří jsou jedním krokem v dospělosti, a ví, že jejich trest bude trvat i poté, protože jinak mají ve výkonu vzdělávání povinné, pokud jim k tomu nebrání jiné důvody, jako je zdravotní či duševní stav. 36 respondentů uvedlo, že mají informace. 3 z celkového počtu 39 uvedli, že tyto informace nemají.

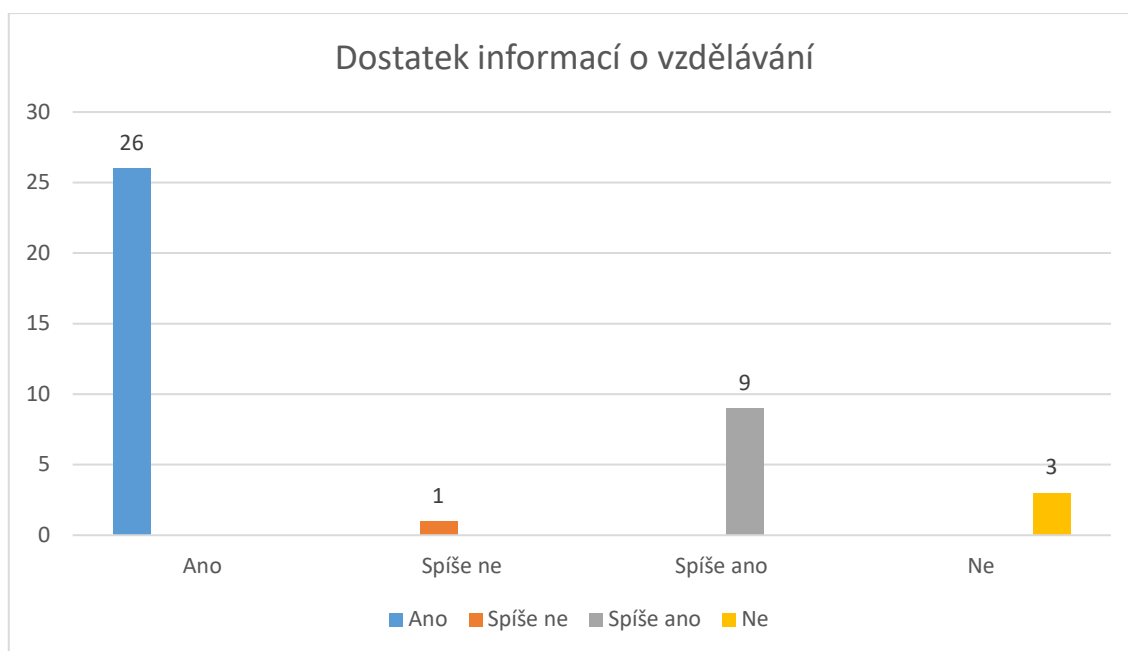
14. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, od koho jste získali tyto informace?

Otázka č.14 byla nepovinná, protože zde odpovídali jen ti, kteří uvedli že mají informace o vzdělávání. Nejčastěji odpovídali, že tyto informace získali od pracovníků VSČR a to celkem 24 respondentů což, je více jak polovina z dotazovaných, proto tato zjištěná informace je skvělou zpětnou vazbou pro pracovníky. Mezi odpověďmi bylo uvedeno, že celkem 8 dotazovaných se dozvědělo o vzdělávání od spoluvězňů, 3 z informačních tabulí, které jsou vystaveny na místech jim určených a každý k nim má volný přístup si jejich obsah přečíst. Byla zde i odpověď, kde bylo uvedeno, že o vzdělávání měl informace již před nástupem do výkonu.

15. Víte, na koho se obrátit v případě zájmu o vzdělávání?

Graf 11- Pomoc při zájmu o vzdělávání

Kontrolní položka ověřuje, zda když nemají informace o vzdělávání, jestli ví, na koho se obrátit. Více jak polovina 66,7 % ví, na koho se obrátit. 7 respondentů spíše ví, ale 5 spíše neví, a dokonce jeden z nich vůbec netuší.

16. Poskytuje věznice dostatek informací o dalším vzdělávání?

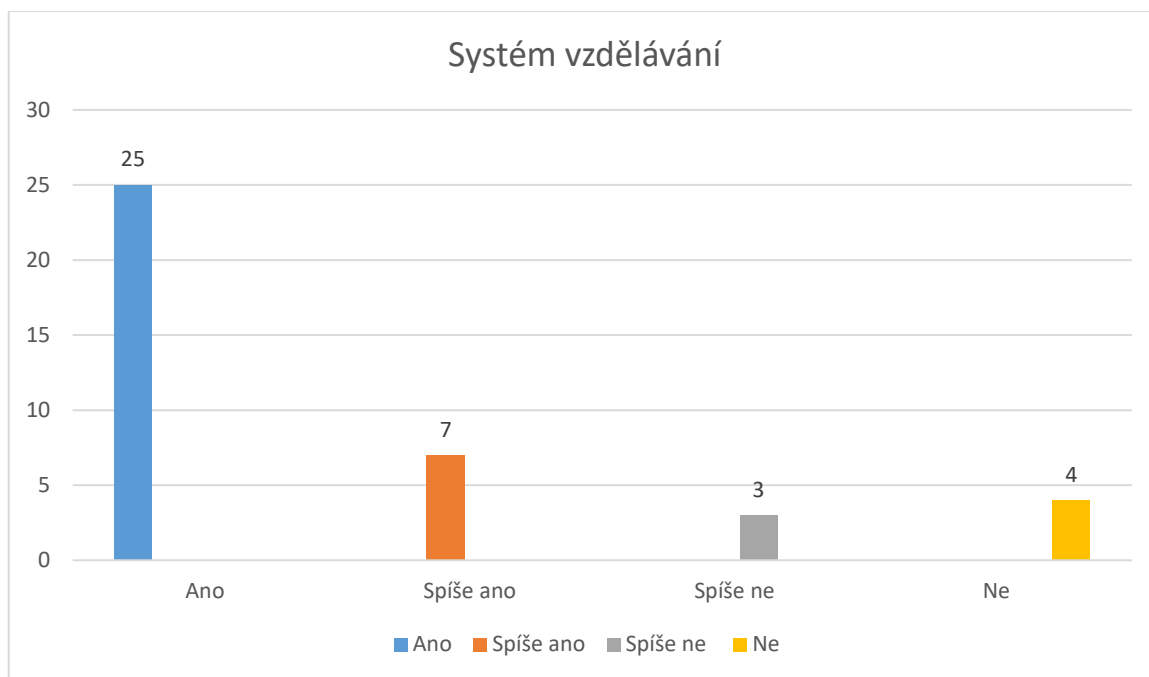
Graf 12- Dostatek informací o vzdělávání

Další otázkou na informovanost ze strany věznice o vzdělávání, je, jestli věznice poskytuje dostatek informací. Dostatek se bere ve smyslu, že odsouzení mají povědomí o vzdělávání, ví, na koho se obrátit a ví, z odkud k těmto informacím přišli. 26 uvádí, že věznice poskytuje dostatek informací, 9 nějaká informace chybí a proto uvádí, že spíše ano. Jeden dotazovaný uvádí, že spíše neposkytuje a 3 si nemyslí, že by věděli všechny informace, a tudíž jim přijde, že věznice neposkytuje dostatek informací z jejich pohledu.

17. Máte zájem o informace o dalším vzdělávání?

Tato otázka, navazuje na předchozí. Pokud pro tři dotazované, není dostatečná informovanost, naskytuje se otázka, zda mají vůbec o informace zájem. Otázka č.7 potvrdila to, že 3 z dotazovaných nemají vůbec zájem o poskytované informace což je celkem 7,7 %. Valná většina 29 respondentů má zájem o tyto informace, ale 7 z respondentů také uvedlo, že mají zájem o tyto informace, ale už se dále nezajímají o rozvinutí těchto poskytnutých informací.

18. Vyhovuje Vám systém vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody?

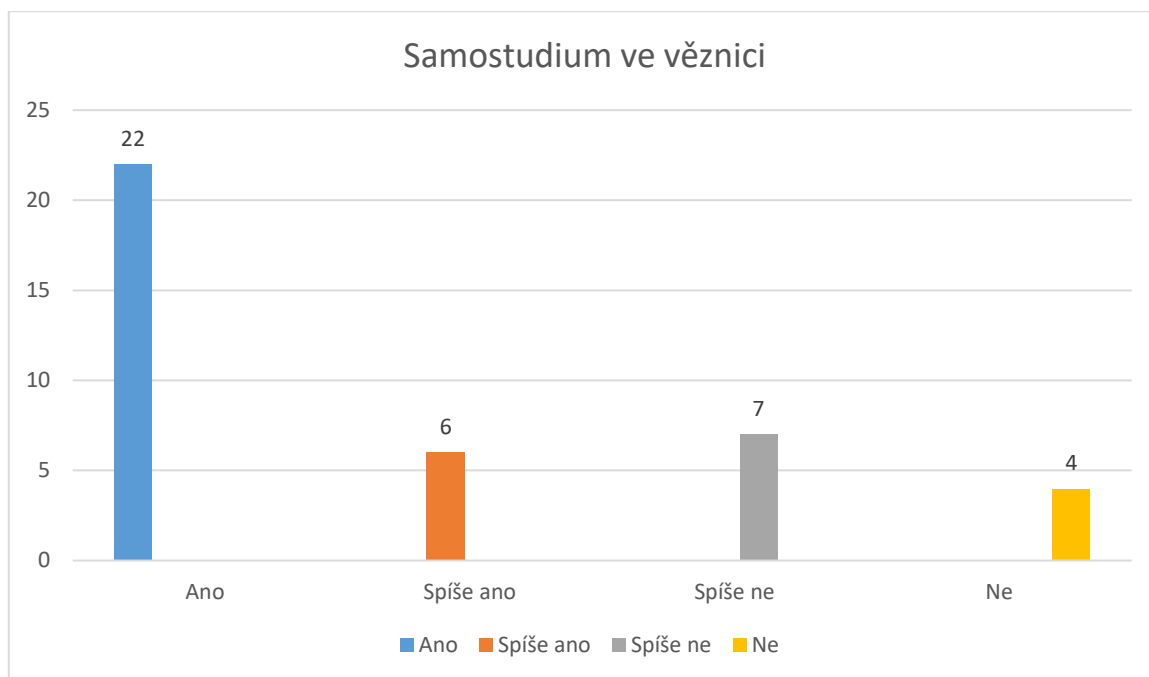

Graf 13- Systém vzdělávání

Otázka č.18 se ptá respondentů, zda jim vyhovuje systém vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody. Je to systém, který jim přikazuje dokončení základního vzdělání a umožňuje studium na středních, popřípadě vysokých školách, pokud jim to umožní další faktory, které jsou pro studium na vysoké škole nutné splnit. 25 z nich systém vyhovuje, 17,9 % spíše vyhovuje. 3 systém spíše nevyhovuje a 10,3 % vůbec nevyhovuje.

19. Přejde Vám nabídka poskytnutých škol-oborů, kde se můžete vzdělávat dostačující?

Tato otázka, cílí na ty, kteří mají dokončené základní vzdělání a uvažují o studiu na střední škole, v průběhu výkonu. 32 respondentům plně vyhovuje nabídka, která jim přijde dostatečná, proto, aby si některý z nabízených oborů vybrali. Pro 7 nabídka není vůbec dostatečná a 3 z nich napsali i obory, které jim chybí. Chybějícím oborem je kosmetička.

20. Dokázal/a byste si vymezit časový prostor pro samostudium ve věznici?

Graf 14- Samostudium ve věznici

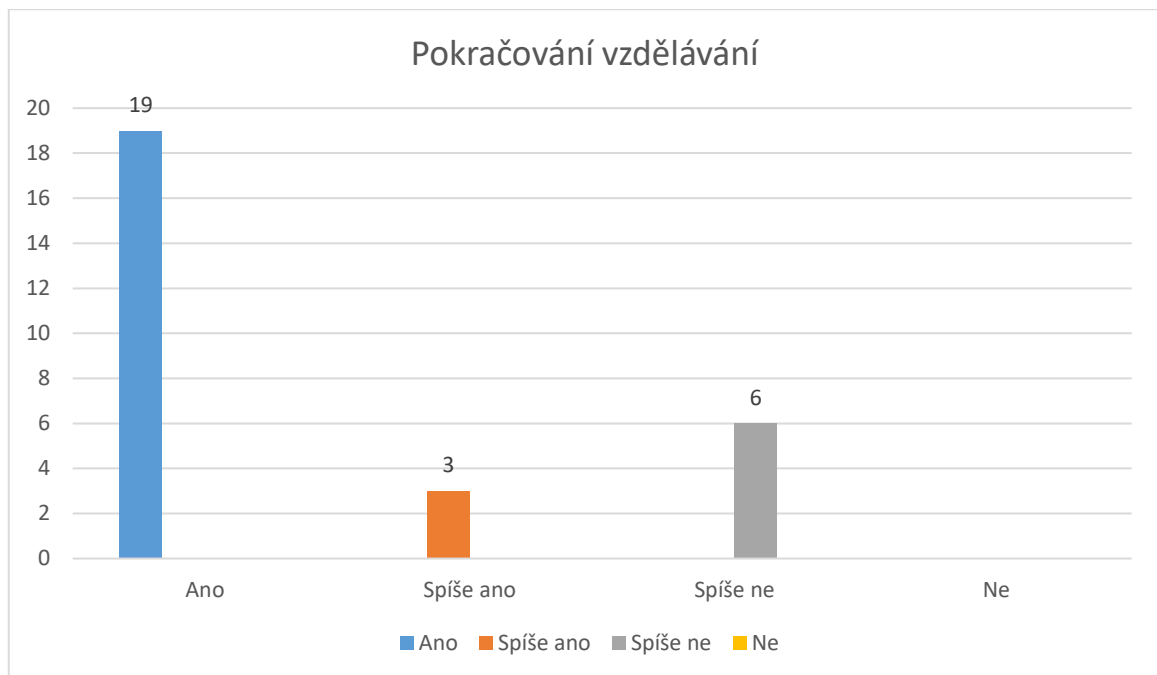
Otázka č.20 se dotazuje na časový prostor ve věznici pro samostudium. 56,4 % uvedlo že by si dokázali vymezit časový prostor pro samostudium což je více jak polovina z dotazovaných. 6 by si spíše dokázali vymezit časový prostor, ale 7 respondentů by si spíše nedokázali vymezit časový prostor pro samostudium. 10,3 % by si vůbec nedokázali vymezit prostor pro samostudium.

21. Je nějaká volnočasová aktivita, kterou byste rád/a absolvoval pro Váš rozvoj

V 21. otázka zjišťuje, o jakou z forem neformálního vzdělávání mají respondenti zájem. Z vybraných forem, které mají dostupné ve výkonu nejčastěji uváděli organizované samostudium cizích jazyků, které uvedlo 10 respondentů. Další aktivitou nejčastěji volenou byl keramický kroužek, o kterou vede zájem 8 z dotazovaných. Hned na dalším místě za keramickým kroužkem jsou sportovní hry, kterou volilo 7 dotazovaných. Kulturní kroužek,

který nabízí sledování TV ve společenské místnosti, hraní společenských her či jiné kulturní aktivity zvolilo 5 respondentů. 5 zvolilo také čtenářskou gramotnost. Menší zájem je o biblickou hodinu, kterou zvolili pouze dva respondenti. Rovněž dva uvedli, že nemají zájem o žádnou z nabízených volnočasových aktivit.

22. Pokračoval/a byste ve vzdělávání i po uplynutí výkonu trestu?

Graf 15- Pokračování ve vzdělávání

Otázka č.22 uzavírá problematiku motivace ke vzdělávání, otázkou, zda se podařilo ve výkonu dostáhnout toho, že odsouzený bude mít zájem o vzdělávání i po uplynutí trestu, jak vězeňská služba nabízí. Celkem 19 respondentů, což je skoro polovina 48, 7 % uvedlo, že by pokračovali ve vzdělávání i po uplynutí trestu. Ve většině případů se jednalo o respondenty ve věku 17-18 let. Těch, kteří si nejsou jisti, zda by pokračovali a odpověděli spíše ano byli 3, více bylo těch, co by spíše nepokračovali, a to v počtu 6. Ti, kteří by vůbec pokračovali ve vzdělávání bylo 11 respondentů.

5.3 Interpretace dat a diskuse

Pomocí dotazníkového šetření, kvantitativním výzkumem jsme získali data, která nám pomohou odpovědět na další dílčí otázky výzkumu. Tomu se bude věnovat celá tato kapitola.

Jednotné výzkumné otázky jsou:

- 1 Mají mladiství dostupné informace o vzdělávání?
- 2 Jaké formy motivace jsou obsaženy u mladistvých v procesu vzdělávání?
- 3 Mají odsouzení zájem se vzdělávat i po ukončení VTOS?

Mají mladiství dostupné informace o vzdělávání?

Z prvních získaných dat, jsme mohli analyzovat, jaké skupiny osob jsou přítomny ve výkonu. Zjistili jsme, že se jedná převážně o muže než ženy, kteří mají nejčastěji od 17 do 18 let. Poté jsme zjišťovali, jestli tyto osoby jeví zájem o vzdělávání či nikoliv a jaké mají nejvyšší dosažené vzdělání, co by se mohlo odrážet o celkový zájem o vzdělávání nebo informace o něm.

Konkrétní otázka č. 13 zjišťovala, zda odsouzení mají informace ve věznici o vzdělávání. Dle získaných informací se ukázalo, že více jak polovina, tyto informace má. Dále bylo zjišťováno od koho, aby se případně mohlo zapracovat na zlepšení podávání informací. Ukázalo se, že nejčastěji podávají informace zaměstnanci VSČR, dále se dostávají k informacím přes spoluvězně a v krajním případě z informačních tabulí. Jeden respondent, dokonce uvedl jinou než nabízenou možnost, a to takovou, že věděl už před nástupem o možnostech vzdělávání.

Další otázka, kontrolovala to, jestliže odsouzení vědí, na koho se v případě zájmu o vzdělávání obrátit. Dle výsledků se potvrdilo, že informovanost v jednotlivých věznicích funguje, protože odsouzení až na výjimky věděli, na koho se obrátit. Ti, kteří nevěděli, poté v následujících otázkách uvedli, že o takové informace ani nemají zájem, a tyto informace nevyhledávají. V konečné otázce, ti, kteří mají o informace zájem uvedli, že je věznice dostatečně informuje o všech formách vzdělávání, a je jen na nich, jakou formu si zvolí.

Jaké formy motivace jsou obsaženy u mladistvých v procesu vzdělávání?

V druhé výzkumné otázce, jsme zjišťovali, jaké formy motivace jsou zastoupeny u odsouzených. Pomocí konkrétních příkladů, aby odsouzení porozuměli otázkám, jsme zjistili, že nejvíce obsaženou formou pro formální vzdělávání je motivace vnější. Odsouzení čekají odměnu za to, že vystudují, nebo studují pro získání práce.

Méně častou formou se objevila i motivace vnitřní, která byla pod pojmy jako osobní rozvoj, změna životního stylu nebo vnitřní potřeba. Taková forma motivace je pro pedagoga tzv. „malým vítězstvím,“ je to pro něj zpětná vazba. Ať už se jedná o odsouzeného nebo jakéhokoliv žáka, probudit v něm touhu se učit a získávat informace. Nelze potvrdit, jaká forma motivace je správná, důležité je, aby jedinec byl motivován.

Mají odsouzení zájem se vzdělávat i po ukončení VTOS?

Poslední výzkumná otázka zjišťovala, jestli dotazovaní budou mít zájem o studium i po výkonu. Protože hlavně u mladistvých nejsou často délky trestů takové, aby jim umožňovaly dokončit ve výkonu střední školu. Dle získaných informací se nejčastěji jedná o délky 4-5 let nebo 2-3 roky.

Proto ve výkonu trestu často rozhoduje fakt, jakým způsobem bylo působeno na mladistvého. Z otázky, která se ptala respondentů, zda by byla jejich motivace ke vzdělávání stejná i kdyby nebyli ve výkonu, dle výsledků vzešlo, velmi těsně, že byla. Odpověď „Ne“ také uvedlo velké množství dotazovaných. To může být zapříčiněno mnoha faktory, které ovlivňovaly dotazovaného před nástupem do výkonu.

Z celkového výzkumu, bylo zjištěno, že osoby ve výkonu mají z větší části zájem o formální i neformální vzdělávání. Pokud nemají dokončené základní vzdělání, mají motivaci si jej dokončit a mají vůli pokračovat ve studiích dále i po uplynutí výkonu. Nabídnuté spektrum škol a oborů je tedy dostatečné natolik, že dotazovaní mají motivaci pokračovat v oboru i dále po uplynutí výkonu.

V tomto smyslu je tedy pobyt ve věznici pozitivně ovlivnil, a velký podíl na tom mají i pracovníci věznice, kteří se podílejí na vzdělávání v různých formách neformálního vzdělávání. Pracovali s dalšími pracovníky na rozvoji osobnosti.

5.4 Diskuse

Ze získaných dat pomocí dotazníku, který je součástí přílohy a statistické ročenky VSČR 2021, můžeme usoudit, že větší podíl na odděleních pro mladistvé jsou tvořeny muži a jen zřídka ženami. Délka trvání výkonu trestu odsouzeného ovlivňuje, jakou vzdělávací aktivitu si zvolí. Často jsou totiž podmíněčně propuštěni a nedodělají tak započatý učební obor. U trvání kratších trestů, jako mají mladiství, je pravděpodobnost využití neformálního vzdělávání větší. U dospělých je podle dalších výzkumů průměrná doba výkonu 3 až 6 let, a to umožňuje širší výběr při volbě vzdělávání.

I kvůli věkové hranici 18 let pro odsouzené mladistvé, nelze předpokládat dokončené vyšší vzdělání než základní. Proto byla položena otázka, zda mají dokončené základní vzdělání či nikoliv. Jen 48,7 % uvedlo, že dokončení základní vzdělání mají, naopak 51,3 % uvedlo, že dokončené základní vzdělání nemají. Z výzkumu vyplývá, že ta část, která má dokončené základní vzdělání je nejvíce motivována vnitřní potřebou nebo vidinou odměny. I ti, co dokončené základní vzdělání nemají, jsou motivovaní. Nejčastěji se ale jedná o vnější motivaci, která je za nějakou odměnu. Motivace získání práce nejvíce převažovala, a jak uvádí Urbancová a Šnýdrová 2021, je třeba stále hledat příčiny a důsledky motivace i demotivace a umět s ní nadále pracovat.

Co se týče vzdělávání mladistvých v porovnání se vzděláváním dospělých, narážíme na nedostatek informací. Oproti přehledu vzdělávání dospělých, vzdělávání mladistvých nemají žádné statistické údaje, zda se účastní či neúčastní dalších neformálních či formálních vzdělávání. Údaje ze statistické ročenky 2021 ukazují, že celkového formálního vzdělávacího procesu v deseti odloučených pracovištích SOU a osmi učebních oborech se účastnilo 608 žáků. Z toho 599 žáků úspěšně ukončili výročním vysvědčením nebo výučním listem. Konalo se i neformální vzdělávání ve formě kurzů a toho se účastnilo 733 žáků. Jednalo se o kurzy jazykové, počítačové a odborné. Jejich úspěšné dokončení absolvovalo 247 žáků s dokladem o jejich absolvování. Když budeme vycházet ze získaných dat, tak 28 mladistvých by si dokázali vymezit čas pro studium a může to být i předpoklad pro další rozvoj. Ze strany věznic, ale neexistuje žádný přehled, který by podobně jako u dospělých odkrýval reálné úspěchy dokončeného vzdělání. Zde je proto prostor na zlepšení, nebo další výzkum, který by se zaměřoval na úspěšnost vzdělávání u mladistvých a tím by odkryl i data, jak je to s pokračováním studia po propuštění. V porovnání s výzkumem, který probíhal v roce 2009 a byl získáván kvalitativní metodou, se setkáváme s totožnými výsledky šetření. Motivovanost jak i v našem případě, tak i ve výzkumu B. Nečasové (2009)

se postupně vyvíjí. Nelze tedy pochybovat o chybějící motivaci u aktérů. I v našem případě se objevovaly spíše prvky vnější motivace pod podmínkou odměny. Negativní faktor na vzdělávání podle výsledků, byla délka trestu. Kdy u kratších trestů jsou sice mladiství přesvědčeni o pokračování, ale dosud nejsou zveřejněny žádné ověřená data, které by úspěšnost dokončení vzdělání po propuštění dokazovaly. Rozdíl mezi výzkumy je ten, že náš výzkum pokládal otázku informovanosti o vzdělávání, zatímco výzkum B. Nečasové poskytuje informace o motivaci odborných pracovníků, kteří se účastní poskytováním vzdělávání. Další rozdíl je v tom, že spousta oddělení pro umístování mladistvých se rušilo a vznikaly nové. Například výzkum probíhal v Opavě, to již v roce 2023 nepatří na seznam umístování mladistvých.

Výzkumná data byly získávána za pomoci dotazníkového šetření. Pro účely tohoto výzkumu byl zvolen kvantitativní výzkum, pro větší rozsah získaných dat. Jelikož nebylo možné dohlížet na vyplňování dotazníků, mohla být data zkreslena proti kvalitativnímu výzkumu. Kvalitativní výzkum by v tomto případě nemohl pokrýt tolik dotazovaných jako v našem případě.

ZÁVĚR

Závěrečná práce se věnovala tématu vzdělávání mladistvých ve výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda jsou mladiství motivováni ke vzdělávání a jakými druhy motivace jsou ovlivněni nejvíce.

Teoretická část práce vymezuje základní pojmy potřebné pro plné pochopení zkoumané problematiky. Praktická část se pomocí dotazníkového šetření snaží najít odpověď na výzkumné otázky.

Na základě zjištěných informací byly stanoveny tři hlavní výzkumné otázky. První výzkumná otázka zkoumala úroveň informovanosti odsouzených o možnostech vzdělávání. Výsledky dotazníku ukázaly, že probandi jsou o možnostech vzdělávání informováni, nejčastěji tyto informace mají od pracovníků VSČR. Ocenili by, kdyby pracovníci, více rozšířili informačních tabule i pro ty, kteří jsou spíše introverti a neradi za někým chodí. Co se týče formálního či neformálního vzdělávání a jejich možností nebo zájem o neformální aktivitu, jsou podle dotazovaných většinou dostatečné a jeví o ně zájem. Ojedinele se objevovala nespokojenost s nabídkou.

Cílem druhé výzkumné otázky bylo zjistit, jaká motivace ke studiu u odsouzených převažuje. Z výsledků lze usuzovat, že u většiny dotazovaných dominuje především vnější faktor, což znamená, že pokud od toho vzdělávání nebudou cítit nějakou odměnu, velmi rychle se jejich motivace ztratí. Našli se zde i dotazovaní, kteří uváděli vnitřní motivaci spolu s vnější. Snahou mělo být zvýšit motivaci u nemotivovaných a snažit se zdůrazňovat význam vzdělávání tak, aby byl zvýšený podíl vnitřní motivace.

Poslední výzkumná otázka hodnotila, zda by odsouzení ve vzdělávání pokračovali i po ukončení výkonu trestu. Z větší poloviny dotazovaných uvedlo, že by pokračovali ve vzdělávání, což je ta nejlepší zpětná vazba pro resocializaci a pracovníky, kteří působili v tomto procesu.

Odpovědi na výzkumné otázky poskytl dotazníkové šetření. Dotazník obsahoval celkem 22 otázek a byl strukturálně rozdělen do 3 hlavních oblastí. První část zjišťovala základní demografické údaje o respondentech. Ve druhé části bylo zjišťováno, zda jsou dotazovaní motivováni ke studiu a jaká forma motivace u nich převažuje. Poslední část měla

vyhodnotit postoj odsouzených ke vzdělávání, dostupnost informací a stupeň informovanosti.

Po domluvě s vedením vybraných zařízení bylo do výzkumu zasláno celkem 50 dotazníků, v následné statistické analýze bylo hodnoceno 39 z nich. Výsledky byly za účelem statistického vyhodnocení převedeny do MS Excel a následně ke zvýšení přehlednosti vizualizovány pomocí tabulek a grafů. Výsledky šetření ukazují, že výzkumný soubor tvořila nejčastěji skupina osob ve věku od 17 -18 let. Výzkumu se zúčastnily celkem 2 ženy a 37 mužů. Na základě získaných výsledků lze cíle práce označit za splněné a výzkumné otázky za zodpovězené.

Přínosem práce je analýza postoje dotazovaných ke vzdělávání a výchovně-vzdělávacímu procesu v zařízeních pro výkon trestu. Výsledky práce je možné přenést do praxe, jako poskytnutí zpětné vazby a praktických doporučení personálu věznic pro zlepšení v jednotlivých oblastech motivace odsouzených nebo podávání informací o vzdělávání.

„To že nezměníš svou minulost, ještě neznamena, že nemůžeš ovlivnit svou budoucnost“ - Petr Casanova- kniha 100 nejkratších cest k Tobě

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. Studie. ISBN 978-80-7338-115-8.
2. CASANOVA, Petr. *100 nejkratších cest k Tobě, aneb, Příběh duše*. V Praze: First Class Publishing, 2017. ISBN 978-80-906138-2-9.
3. ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. Základy penologie pro policisty. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1
4. ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.
5. DEPOO, Lucie, Markéta ŠNÝDROVÁ, Ivana ŠNÝDROVÁ, Gabriela JEŽKOVÁ PETRŮ a Hana URBANCOVÁ. *Motivace pracovního jednání*. [Praha]: Vysoká škola ekonomie a managementu, 2021. ISBN 978-80-88330-20-2.
6. Ďurič, L. Úvod do pedagogické psychologie. Praha: SPN, 1979.
7. Fontána, D. Psychologie ve školní praxi. Příručka pro učitele. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.
8. GEIST, B. (2000). Psychologický slovník. Praha: Vodnář, 425 s.
9. Hartl, P. Kompendium pedagogické psychologie dospělých. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-841-7.
10. Hrabal, V. a kol. Psychologické otázky motivace ve škole. Praha: SPN, 1984
11. HELUS, Zdeněk. *Psychologie pro střední školy*. Vyd. 3. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-876-2.
12. Hendrych, I. (2010). Vybrané kapitoly z penologie. Opava: SLEZSKÁ UNIVERZITA, FAKULTA VEŘEJNÝCH POLITIK, ÚSTAV PEDAGOGICKÝCH A PSYCHOLOGICKÝCH VĚD
13. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

14. JŮZL, Miloslav. Penitenciariá jako věda žalární. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.
15. KALVODOVÁ, Věra. Zákon č. 169/1999 S b., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 9788073577063.
16. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
17. Myers, D. G. Psychology. New York: Worth Publishers, Inc., 1992. ISBN 0-87901-506-3.
18. Novotný, O. O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti. Praha: Academia, 1967.
19. Petty, G. Moderní vyučování. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-681-0.
20. Psychologie pro střední školy. 2003. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-876-2.
21. PLHÁKOVÁ, A. (2004). Učebnice obecné psychologie. Praha: Academia, 472 s
22. ŠTĚRBA, Vladislav. Penologie. Praha: Armex, 2007. Skripta pro střední a vyšší odborné školy. ISBN 978-80-86795-48-5.
23. Svaříček, R., Sedřová, K. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
24. Tregler, J. Materiální podmínky vězňů v rámci vzdělávání. In. Sborník referátů z mezinárodní konference. Evropské vězeňské systémy. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2004. s. 451-455. ISBN 80-239-3645-X.
25. VETEŠKA, Jaroslav. Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898-7

LEGISLATIVA

1. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
2. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti.č. 345/1999, kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, §36, Hlava IV, odstavec 4 – realizace programů zacházení
3. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti.č. 345/1999, kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, §36, Hlava IV, odstavec 5 – realizace programů zacházení

4. Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky. In. Sbírnka zákonů 10.12.1992.
5. Zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod. In. Sbírnka zákonů. 16.12.1992. ISBN 978-80-7488-189-3.
6. Zákon č. 196/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. In. Sbírnka zákonů 3.8.1999. ISBN 978-80-7357-706-3.
7. Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby [online]. Česká republika. Dostupné z: 293/1993 Sb. Zákon o výkonu vazby
8. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In. Sbírnka zákonů 9.2.2009. ISBN 978-80-7488-424-5

OSTATNÍ ZDROJE

9. *Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých* [online]. [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: Trestní řízení ve věcech dětí a mladistvých Read more <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/trestni-rizeni-ve-vecech-deti-a-mladistvych>
 10. *Motivace* [online]. [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://wikisofia.cz/wiki/Motivace>
 11. *Zacházení s mladistvými* [online]. [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-a-upvzd-brno/sekce/zachazeni-s-mladistvymi>
 12. *Přehled věznic dle kapacit* [online]. [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocnky/statisticka-rocenka-2021.pdf>
- Obrázek:
13. *Č.1 Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR* [online]. [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocnky/statisticka-rocenka-2016.pdf>
 14. *Statistická ročenka* [online]. [cit. 2023-04-07]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statisticke-rocnky-vezenske-sluzby>

15. *Vzdělávání mladistvých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody - motivace aktérů vzdělávacího procesu*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Filozofická fakulta Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce Mgr. Jan Kolář.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

VTOS Výkon trestu odnětí svobody

SOU Střední odborné učiliště

TČ Trestný čin

VSČR Vězeňská služba České republiky

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1- Management VSČR.....	12
Obrázek 2- Legenda.....	14
Obrázek 3- Maslowova Pyramida.....	21

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Graf 1-Věk respondentů.....	32
Graf 2- Délka trestu	33
Graf 3- Nejvyšší dosažené vzdělání	34
Graf 4- Nejvyšší dosažené vzdělání příbuzných.....	35
Graf 5- Důležitost vzdělání.....	36
Graf 6- Dostačující vzdělání.....	37
Graf 7- Motivace zvýšení vzdělání	38
Graf 8- Nejvyšší chtěné vzdělání	39
Graf 9- Motivace	40
Graf 10- Informace ke vzdělávání.....	41
Graf 11- Pomoc při zájmu o vzdělávání	42
Graf 12- Dostatek informací o vzdělávání.....	42
Graf 13- Systém vzdělávání	43
Graf 14- Samostudium ve věznicích.....	44
Graf 15- Pokračování ve vzdělávání	45
Tabulka 1- Obory pro rok 2022/2023	27
Tabulka 2- Statistický přehled.....	31

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník- Kvantitativní výzkum

Příloha P I: Dotazník

Dotazník

Vážení respondenti,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění krátkého dotazníku týkajícího se Vašich názorů a zkušeností se vzděláváním v rámci výkonu trestu. Dotazník je zcela anonymní a veškerá zjištění budou použita výhradně pro potřeby mé práce.

Za vyplnění dotazníku Vám předem děkuji.

1. Jaké je Vaše pohlaví?
 - Muž
 - Žena
 - Jiné.....
2. Kolik je Vám let?
 - 15 let
 - 16 let
 - 17 let
 - 18 let
3. Váš trest je v celkové délce?
 - Méně než 1 rok
 - 1 rok
 - 2-3 roky
 - 4-5 let
4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
 - základní
 - nemám dokončené základní vzdělání
5. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich příbuzných (bez ohledu na pohlaví, volte vždy nejvyšší dosažené vzdělání)
 - základní
 - středoškolské s výučním listem
 - středoškolské s maturitou
 - vysokoškolské
6. Je podle Vás vzdělávání důležité?
 - Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
7. Jaký je podle Vás význam vzdělávání? (možnost více odpovědí)
 - Získání zaměstnání
 - Rozvoj osobnosti
 - Změna životního stylu
 - Začlenění do společnosti
 - Jiné- uveďte.....
8. Je pro Vás dostačující vaše dosažené vzdělání?
 - Ano
 - Spíše ano

- Spíše ne
 - Ne
9. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli ne, máte motivaci úroveň svého vzdělání zvýšit?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
10. Jakého vzdělání byste nejraději dosáhli?
- Základní
 - Střední s výučním listem
 - Střední s maturitou
 - Vysokoškolské
11. Myslíte si, že by Vaše motivace ke vzdělávání byla stejná i v případě, že byste nebyl/a ve výkonu trestu odnětí svobody?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
12. Co vás motivuje k dalšímu vzdělávání? (možnost více odpovědí)
- Vnitřní potřeba
 - Rodina
 - Práce
 - Kamarádi
 - Účast na aktivitách
 - Možnost odměny
13. Máte informace o dalším vzdělávání ve věznici?
- Ano
 - Ne
14. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, od koho jste získali tyto informace?
- Od pracovníků VSČR
 - Od spoluvězňů
 - Od informační tabule
 - Jiné (uveďte).....
15. Víte, na koho se obrátit v případě zájmu o vzdělávání?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
16. Poskytuje věznice dostatek informací o dalším vzdělávání?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
- a)
b)
17. Máte zájem o informace o dalším vzdělávání?
- Ano, zajímá mě to

- Ano, ale nezajímám se o to
 - Ne, nemám zájem o vzdělávání se
18. Vyhovuje Vám systém vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
19. Přijde Vám nabídka poskytnutých škol-oborů, kde se můžete vzdělávat dostačující?
- Nabídka není dostačující
 - Nabídka je plně dostačující
 - Jiné (napište chybějící školu-obor)
20. Dokázal/a byste si vymežit časový prostor pro samostudium ve věznici?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne
21. Je nějaká volnočasová aktivita, kterou byste rád/a absolvoval pro Váš rozvoj?
- Sportovní hry
 - Čtenářská gramotnost
 - Kulturní kroužek- sledování TV, společenské hry
 - Keramický kroužek
 - Organizované samostudium cizích jazyků
 - Biblická hodina
 - Nemám zájem
 - Jiná.....
22. Pokračoval/a byste ve vzdělávání i po uplynutí výkonu trestu?
- Ano
 - Spíše ano
 - Spíše ne
 - Ne

